

TANULMÁNY

MOLNÁR ANDRÁS

ZALA VÁRMEGYE NEMESI FELKELŐ LOVASEZREDE 1809-BEN II.¹

Tábori szolgálat és harcéri alkalmazás

A zalai lovasezred őrszolgálat a Marcal vonalán (1809. május 16. – június 12.)

József nádor a császári-királyi főszereg eggmühli vereségének hírére 1809. április 27-én fegyverbe szólította a magyar nemesi felkelést.² Zala vármegye Állandó Deputációjának május 9-ei ülésén olvasták fel a nádor április 27-ei leiratát, mely – előrebozsátva, hogy a cs. kir. főszereg visszavonulása miatt közvetlen háborús veszély fenyegeti a Habsburg Monarchia területét – elrendelte, miszerint a vármegye tüstént gyűjtse zászló alá nemesi felkelőit, haladéktalanul tartsa meg a második szemlét, és a kerületi parancsnok utasítását véve, május 15-éig indítsa inszurgenseit a meghatározandó gyülekezési helyekre.³ A megye Állandó Deputációjának május 11-ei ülésére érkezett meg a nádor újabb utasítása, melynek értelmében tüstént indulnia kellett a zalai felkelő lovasság egyik osztályának Türjére és a hozzá közel fekvő helységebbe, a második osztálynak Zalaszentgrótra, a harmadiknak pedig Zalabérre, Batykra és Végedre, míg a megye gyalogos inszurgenseit Sümegre, Rendekre, valamint a hozzájuk közeli helységebbe rendelték. Ezeket az intézkedéseket az alakulatok jelenlévő parancsnokai azonnal végre is hajtották.⁴ Az egyelőre még Zalában tartózkodó Kisfaludy Sándor őrnagy másnap, május 12-én érkezett Tapolcára, s onnan írta a feleségének, hogy ott találta a parancsot, melynek értelmében a zalai lovasezredet május 15-ére Keszthelyre kellett volna összevonni, ahol azután Mecséry Dániel altábornagy jelenlétében, május 17-én tervezték megtartani a második szemlét és az ezred zászlószentelését.⁵ A magyar nemesi felkelőcsapatok május 12-ei kimutatása szerint a zalai lovasezred a Mecséry altábornagy parancsnoksága alatt álló dunántúli kerületi hadosztályon belül (a somogyi és veszprémi lovassággal együtt) az Andrassy János vezérőrnagy vezette lovasdandárba, míg a zalai 8. gyalogoszászlóalj ugyanezen hadosztály Vogel Antal altábornagy

¹ A tanulmány első része: *Molnár* 2021. A kéziratot és az általános szakirodalom alapján elkészített térkép-vázlatokért ezúton is köszönetet mondok Nagy Béla térképésznek.

² *R. Kiss* 1909–1911. I. k. 73–74. o.; *Veress D.* 1987. 26–27. o.; *Lázár* 2015. 106. o.

³ MNL ZML Áll. Dep. jkv. 1809. május 9. 92. sz. 95–104. o.

⁴ MNL ZML Áll. Dep. jkv. 1809. május 11. 107. sz. 120–121. o.

⁵ *Angyal* 1893. 169. o. Kisfaludy Sándor levele Szegedy Rózához, Győr, 1809. május 17.

vezette gyalogosdandárjába nyert beosztást.⁶ Miután a cs. kir. főszereget üldöző francia csapatok május 15-ére Moson megye térségében elérték az osztrák–magyar határt – további előrenyomulásukat azonban egyelőre még leállította a főhadiszállását a Bécs melletti Schönbrunnban berendező Napóleon császár⁷ –, néhány napon belül megtörtént a zalai lovasezred második mustrája is, melyre vonatkozóan egymásnak ellentmondó, illetve hiányos adatok maradtak fenn. Noha Kisfaludy Sándor történeti munkája és a korábbi szakirodalom úgy tartották, hogy a lovasok második szemléje május 18-án zajlott le,⁸ s az 1810. januári revízió alkalmával készített táblázaton is ez a dátum szerepel,⁹ Zala vármegye Állandó Deputációjának május 16-ai jegyzőkönyve szerint a zalai lovas és gyalogos felkelőszereg a nádor rendelkezése következtében már május 12-én megindult, és 16-án elhagyta megyéjét.¹⁰ Szegedy Ferenc és Boros Ferenc első kapitányok jelentéseiből tudjuk, hogy a zalai lovasezred ezredesi osztályának első és második százada május 15-én még a Sümegtől nyugatra fekvő, Zala megyei Kisvásárhelyen táborozott.¹¹ Amikor Mecsey Dániel altábornagy május 18-án arról értesítette Zala megyét, hogy a nádor Ott Péter Károly báró (május 10-én bekövetkezett) halálát követően őt nevezte ki a nemesi felkelés dunántúli kerületi parancsnokává, tudatta egyszersmind azt is, miszerint a zalai „felkelő lovasság május holnapnak 16-ik és 17-ik napjain Mezőlakra, Acsádra, Pápára és Nyárádra, a gyalogság pedig május holnapnak 17-ik napján Csöglére, Vatra, Berzsénybe és Túskevárra helyeztetett légyen”.¹² Mecsey altábornagy – amint azt a nádornak jelentette – május 18-áig valóban sort kerített a zalai inszurgensek mustrájára,¹³ arról azonban nincs tudomásunk, hogy a táborba indulás közben pontosan hol és mikor tartotta meg a zalai lovasezred második szemléjét. A jóval később – az 1810 januárjában tartott revízió alkalmával –, visszamenőleg készített állománytábla szerint az ezred 1809. május 18-án 933 embert és 899 lovat számlált, tehát 34 fő nem rendelkezett lóval.¹⁴

Időközben a cs. kir. belső-ausztriai hadsereg feladata az itáliai hadszíntéren megszerzett pozícióit, és május közepére Tarvisio térségébe, Ausztria déli határára vonult vissza. Ott kettévált, és János főherceg vezette főerői Villachon és Klagenfurton át Grazig folytatták visszavonulásukat, nyomukban a francia itáliai hadsereggel. János főherceg május 24-én Grazban tartózkodott, amikor a cs. kir. fővezértől, Károly főhercegtől parancsot kapott, hogy a belső-ausztriai hadsereg főerőivel vonuljon Magyarországra,

⁶ HL Insz. ir. 1809. 5/43.

⁷ Veress D. 1987. 36–39. o.

⁸ Gálos 1931. 84. o. és Veress D. 1987. 45. o.

⁹ MNL ZML Insz. ir. 1809. 37. d. 513. sz. Táblázat a zalai lovasezred revíziójáról, Nagykanizsa, 1810. február 2.

¹⁰ MNL ZML Áll. Dep. jkv. 1809. május 16. 129. sz. 151–152. o.

¹¹ MNL ZML Insz. ir. 1809. 15. d. 228. sz.

¹² MNL ZML Áll. Dep. jkv. 1809. május 30. 192. sz. 228–229. o.

¹³ HL Insz. ir. 1809. 5/95. Mecsey altábornagy jelentése József nádorhoz. Győr, 1809. május 18. 1. o.

¹⁴ MNL ZML Insz. ir. 1809. 37. d. 513. sz. Táblázat a zalai lovasezred revíziójáról, Nagykanizsa, 1810. február 2.

és a Körmen–Pápa–Győr útvonalon, kerülő úton csatlakozzon a Bécstől északkeletre, Morvamezőn összpontosuló császári-királyi főereghez. Egyidejűleg József főherceg utasítást kapott, hogy a nemesi felkelők egyik lovasdandárját vezényelje Körmenre, János főherceg visszavonulásának biztosítására. A nádor Andrassy János vezérőrnagy dandárjának pesti és veszprémi felkelő lovasezredeit, valamint a pesti gyalogoszászlóalj három századát rendelte Sárvárra, Rábahídvégre és Körmenre, hogy biztosítsák a Rába folyó átkelőit. Eközben a Bécsújhelynél összpontosított francia haderő – megakadályozandó a cs. kir. csapatok egyesülését – május 29-én átlépte az osztrák–magyar határt, s még aznap megszállta Sopront, 30-án Kőszeget, 31-én pedig Szombathelyt, és a Rába vonala felé, Csorna irányába nyomult előre. A fent említett nemesi felkelő-alakulatok május 30-ára elfoglalták a Rába átkelőinél kijelölt védelmi pozícióikat, János főherceg visszavonuló hadosztályai pedig ugyanazon a napon Szentgotthárdnál léptek be Magyarországra területére. Miközben május 31-én és június 1-jén a veszprémi lovasezred harcfelderítésre küldött századai többször is összetűzésbe kerültek a Szombathelyt megszálló, illetve onnan előrenyomuló francia csapatokkal, János főherceg serege június 1-jén bevonult Körmenre, majd több napig ott állomásozott.¹⁵

A magyar nemesi felkelés tábori szolgálatba indított állománya ez idő alatt, május derekán Győrtől Balatonhídvégig megszállta a Rába, a Marcal és a Zala folyók vonalát. Ezekben a napokban – mint már említettük – a zalai lovasezred is elhagyta mezejét, s május 16–17-ére a hozzá kapcsolt hatodik, vasi századdal együtt a Veszprém megyei Mezőlakra, Acsádra, Nyárádra, Kéttornyúlakra, valamint Pápára települt, majd e helységekben állomásozott június 9-éig.¹⁶ Az ezredtörzset hivatalosan Mezőlakra szállásolták be, Foky ezredes azonban időnként Pápán, a dandárparancsnokság székhelyén tartózkodott.¹⁷ Ezekben a hetekben idejük egy részét a fegyverforgatás és a hadmozdulatok gyakorlásával töltötték, fő feladatuk pedig – különösen miután a francia csapatok benyomultak a Nyugat-Dunántúlra – a Marcal vonalának szemmel tartása, a folyó menti őr- és felderítőszolgálat ellátása volt.¹⁸

Lipszky János cs. kir. alezredes katonaföldrajzi elemzése szerint a Marcal folyó – elsősorban széles elterülő, életveszélyes mocsárvilága miatt – természetes védelmi vonalat képezett a nyugatról jövő ellenséggel szemben, átkelőit néhány üteg és lovassággal támogatott gyalogság többszörös túlerő ellen is eredményesen tudta védeni. Lipszky

¹⁵ Veress D. 1987. 52–68. o.

¹⁶ HL Insz. ir. 1809. 5/86. A magyar nemesi felkelőcsapatok elhelyezése 1809. május 16-ától, 6/12. Voith őrnagy jelentése a dunántúli kerület nemesi felkelőinek elhelyezéséről, Győr, 1809. június 2.; MNL OL N 25. 46. k. Lipszky alezredes jelentése, Buda, 1809. november 15.; MNL ZML Áll. Dep. jkv. 1809. május 30. 192. sz. 228–229. o.; R. Kiss 1909–1911. I. k. 137. o.; Gálos 1931. 101. o.; Veress D. 1987. 45., 47., 73. o.; Reisz 2009. 278. o.

¹⁷ MNL ZML Áll. Dep. ir. 1809. 31. d. 237. sz. Besseney János kapitány levele az ezredparancsnoksághoz, Acsád, 1809. május 27.; Foky ezredes levele Zala vármegyéhez, Pápa, 1809. június 2.

¹⁸ MNL OL P 313. Hertelendy Károly kézirat 4. o.; R. Kiss 1909–1911. I. k. 78. o., II. k. 140. o.; Gálos 1931. 101. o.; Domanovszky 1935. 475. o.

alezredes a nádor parancsára a Karakó és Győr közötti Marcal-szakasz védelmére, valamint az előtte elterülő vidék megfigyelésére osztotta be a nemesi felkelőcsapatokat.¹⁹ Jelentése szerint a zalai 8. gyalogoszászlóalj, melynek parancsnoksága május 17-étől Tüskeváron állomásozott, őrségeket állított a Marcal vonalán, különös figyelmet fordítva a vati és a karakói átkelőhelyekre, melyeket jól megszállt és Csögléből fedezett. A zalai lovasezred ugyanekkor részben a zalai, részben pedig a Mórichidánál állomásozó Vas megyei gyalogoszászlóalj segítségével szolgált, járőrözött a Marcal vonalán, és őrzárakat küldött Vas megyébe, hogy hírt szerezzen az ellenségről.²⁰

Ami a zalai lovasság egyes osztályainak illetve századainak feladatait illeti, ezekről az alábbiakat rögzítették Lipszky alezredes jelentései: az ezredesi osztály első századának gyülekezőhelye Pápa mellett, Iházi felé volt, és ez a svadron szolgált segítségül a Marcaltónél felállított lovas és gyalogos felkelőknek. Az ezredesi osztály második százada félszázadnyi vasi gyalogsággal együtt a marcaltői hidat tartotta megszállva, gondoskodva annak biztonságáról és szükség esetén a felszedéséről, valamint előőrsötket létesített Malomsoknál és a sobori átkelőhelynél, továbbá szorgalmasan járőrözött Szany felé, illetve onnan két irányban is. Az alezredesi osztály gyülekezőhelye Mezőlakon volt, annak századai öt megfigyelőőrsöt állítottak fel a Marcal folyó mentén, Marcaltótól Vinárig, melyeken (a Tapolca-patak felsőgörzsönyi hídjánál, a Korocsan-érmél, Szélmezőnél, Békásnál és Vinárnál) egy-egy tizedes és hat-hat közvitéz őrködött, továbbá e századokat vezényelték járőrözni – az őrnagyai osztállyal felváltva – Vattól Sopron irányába. Az őrnagyai osztály, melynek gyülekezőhelye Nyárádon volt, egyik félszázadával előőrsi szolgálatot látott el. Ennek egyik szakasza félszázadnyi gyalogsággal közösen a vati átkelőhelyet szállta meg, őrszemeket és előőrsöt állított a Marcal hídjá elé, és szükség esetén közreműködött annak felszedésében. A század másik felét – kapitánya vezetésével – félúton Szalók és Vat között, az erdő szélénél állították fel az országút mentén, azzal a feladattal, hogy szorgalmasan járőrözzenek Sárvár felé, naponta felváltva az őrnagyai osztály másik félszázadával.²¹

Június elejére a cs. kir. belső-ausztriai hadsereg nyomában Ausztriába benyomuló francia itáliai hadsereg felvonult Magyarország nyugati határára, majd miután fővezére, Eugén alkirály június 4-én parancsot kapott, hogy kövesse János főherceg magyar területen visszavonuló seregét, és akadályozza meg annak egyesülését a császári-királyi fősereggel, a francia csapatok három irányból kezdték meg támadásukat Magyarország ellen. Eugén főerői Bécsújhelytől Sopron, Sárvár, Szombathely és Pápa irányába törtek előre, jobbszárnyuk a visszavonuló belső-ausztriai hadsereget követve haladt Graztól

¹⁹ *Reisz* 2009. 273., 289. o. és *Nagy-L.* 2012. 201., 204. o.

²⁰ *Reisz* 2009. 278., 284. o.

²¹ HL Insz. ir. 1809. 6/48. Lipszky alezredes jelentése Gomez altábornagynak, Külsővat, 1809. június 7. és *Reisz* 2009. 289–290. o. Lipszky alezredes korábban azt írta a zalai lovasezredről, hogy felszerelésüket és kiképzésüket hiányosnak tapasztalta: HL Insz. ir. 1809. 6/8. Lipszky alezredes jelentése Gomez altábornagynak, Pápa, 1809. június 2. 4. o.

Pápa felé, míg balszárnyuknak Győr felé kellett biztosítania az általános előrenyomulást. János főherceg június 7-én indult seregével Pápán keresztül Győr felé, s csak többszöri – nem kis részben a térségbe vezényelt nemesi felkelőcsapatok által vívott – utóvédharc árán, június 12-én, Pápánál sikerült végleg elszakadnia az üldözőitől.²²

Miután Foky Zsigmond ezredes június 6-án jelentette a nádornak az ellenség hadmozdulatairól szerzett értesüléseit,²³ a parancsnoksága alatt álló zalai felkelő lovasság ezredesi osztályának két százada június 8-án Marcaltőnél, őrnagyi osztályának egyik százada pedig Vatnál biztosította a Marcal folyó átkelőit. Amikor Mecsery altábornagy, az inszurrekció kerületi parancsnoka június 9-én Tétre rendelte több dunántúli megye felkelőit, hogy akadályozzák meg az ellenség átkelését a Rábán, Foky ezredes is parancsot kapott, hogy lovasezredével és a zalai 8. gyalogoszászlóaljjal vonuljon Tétre – Pápán azonban hagyjon hátra egy lovasszázadot, amíg egy másik lovasezred inszurgensei odaérkeznek – és saját lovasosztályával, valamint egy osztály gyalogsággal szállja meg Marcaltőt. Miközben a vati átkelőt biztosító zalai svadron aznap összetűzésbe került a franciákkal, Foky ezredes a zalai felkelő lovasság másik két századával a Marcal menti Merse falut szállta meg. (Utóbbit, valamint azt, hogy három századát Marcaltőhöz küldte segítségül, az ezredes aznap a nádornak is jelentette.)²⁴

Foky ezredes június 10-én egyik lovasszázadával, valamint négy század zalai gyalogsággal Tétre érkezett.²⁵ Aznap este a franciák Merse közelében elérték a Marcalt, és azon erőszakos átkelést hajtottak végre. Az itt védő zalai lovasezred két százada, valamint a cs. kir. 8. huszárezred három százada szórványos utóvédharcok közepette a váti erdőbe és Szalók faluba vonult vissza.²⁶ Június 11-én már a zalai lovasezred több svadronja a Tétnél összpontosított felkelőcsapatok között volt, s aznap este az ezredesi osztály második százada is részt vett abban az ellenlökésben, melyet a cs. kir. 5. és 8. huszárezredek részei Tétől délre hajtottak végre a marcaltői hídfőből támadó franciákkal szemben, a Marcal vonalától visszavonuló magyar csapatok biztosítása érdekében.²⁷

Amikor június 12-én délben Pápától délnyugatra tüzet nyitott a francia tüzérség, a térségben álló felkelő lovasság zömét, köztük a zalai lovasezred Borsosgyőrnél táborozó részeit azonnal visszavonták Pápára, majd – miután sikertelenül próbálták felvenni az ottani cs. kir. raktárból a számukra járó élelmet és lótápot – étlen-szomjan útnak indították őket Takácsi felé. Később a Takácsinál felvonuló ellenséges tüzérség

²² Veress D. 1987. 78–116. o.; Ódor 2012. 223–225. o.; Lázár 2015. 106–107. o.

²³ Domanovszky 1935. 475. o.

²⁴ HL Insz. ir. 1809. 6/59. Menetparancs Foky ezredesnek, Győr, 1809. június 8. 1–2. o.; Bodnár 1897. 423. o.; R. Kiss 1909–1911. II. k. 140. o.; Domanovszky 1935. 478., 481. o.; Gálos 1931. 106., 110. o.; Domanovszky 1944. 248. o.; Veress D. 1987. 91–95. o.; Reisz T. 2009. 292. o.; Nagy-L. 2012. 205. o.

²⁵ Domanovszky 1935. 484. o.

²⁶ Veress D. 1987. 99. o.

²⁷ Gömör 1889. 94. o.; Gálos 1931. 113. o.; Veress D. 1987. 106. o.

több lövést adott le a Gerence-patakon átgázoló zalai lovasságra. A tömött sorok közé csapódó ágyúgolyók ugyan csak két-három lovas sodortak el, a felkelők között azonban riadalom tört ki, és a zalai lovasság Zsigmondháza-pusztá felé menekült. A Zala megyei lovasezred többsége ezt követően Gyarmat felé vonult vissza, mely olyan gyorsan történt, hogy még a lovaikat sem tudták megetetni.²⁸ Így emlékezett a történetekre Hertelendy Károly, az alezredesi osztály első századának kapitánya: „mi pedig Gyarmatnak emeltebb helyén éjfélig örködtünk ezredesünkkel, és Marcaltó felől várt egyik osztályunk érkezével a nagy [sereg]testhez Tétnél csatlakoztunk s letelepedtünk. Lovaink a gabonából, ha mit elérhettek, rágódtak, de itatni időnk már nem maradt; a trombita hívóra hajnal előtt lóra és Győr alá parancsoltattunk.”²⁹

A zalai lovasezred ezredesi osztályának Boros Ferenc kapitány vezette második svadronja június 11-én még Marcaltón volt utóvédként, ahol aznap őrjáratok során, valamint 12-én, visszavonulás közben többször is megütközött az előrenyomuló ellenséggel.³⁰ Boros kapitány következőképpen számolt be ezekről az összetűzésekről a századának, különösen Csillag György nevű közvitézének helytállásáról szóló jelentésében: „Midőn még Marcaltón századommal előőrizeten állottam volna, ugyanezen Csillag nevezetű közvitéz volt az, aki mindenkor maga indulatjából az ellenség eleibe patroillba [őrjáratba] kiküldetni kért, elküldetvén mindent jól végbe vitt, és kétszer egynéhány vitézekkel az náloknál háromszor számosabb ellenséget, aki a végső örökre reáütött, megszalasztotta. Midőn pedig Marcaltót elhagyni kénytelenítettem és Csikvándra húztam magamat, kevés üdő múlva az ellenséges seregtől körülfogva lévén és rajtunk ütött az ellenség, az egész gyalogságot és lovasságot elküldöttem Győr felé, hogy el ne fogattasson, magam pedig tíz legénnyel hátra maradtam, hogy az ellenségnek minden mozgásait észrevehessem. Ugyanezen alkalmatosságkor is az említett Csillag György vélem ott volt, és [a] többi legényeket is egyenként vezette és oktatta, úgy, hogy kisebb csapatokat egynéhányszor megfuttattunk, az egész reánk ütő kolonna [hadoszlop] elül pedig magunkat szerencsésen visszahúzáván, a többiekkel szerencsésen öszvekapcsoltuk. Gyirmótnál, ahol a századom az ellenséges lovasságtal megelőztetvén, azon magunkat keresztülütni kénytelenítettünk, megkeveredvén az ellenséggel, több vitézek ott elfogattak; azon ízben is ő volt a legutolsó között, és midőn az erőnek engedni kellett, ő, hogy legalább kárt tehessen az ellenségben, ugyan midőn saját lovaimat elfogták, bátran az ellenséges sereg közé pisztolyaival lűdözött.”³¹

²⁸ Bodnár 1897. 402–403. o.; R. Kiss 1909–1911. I. k. 129–130. o.; Veress D. 1987. 112., 115–116. o.

²⁹ MNL OL P 313. Hertelendy Károly kéziratok 5–6. o.; Hertelendy 1857. 7–8. o.; Bátorfi 1878. 140–141. o.

³⁰ Június 12-én még Marcaltón volt a zalai lovasszázzal a pesti gyalogzászlóalj két tisztje. Domonovszky 1935. 541. o.

³¹ MNL OL N 25. 46. k. Zalai lovasezred ir. Boros Ferenc kapitány jelentése az ezredparancsnoksághoz, Rétalap, 1809. október 27. Vö. R. Kiss 1909–1911. II. k. 7., 9., 140–141. o. és Gálos 1931. 282., 284. o.

A zalai lovasezred a győri csatában (1809. június 13–14.)

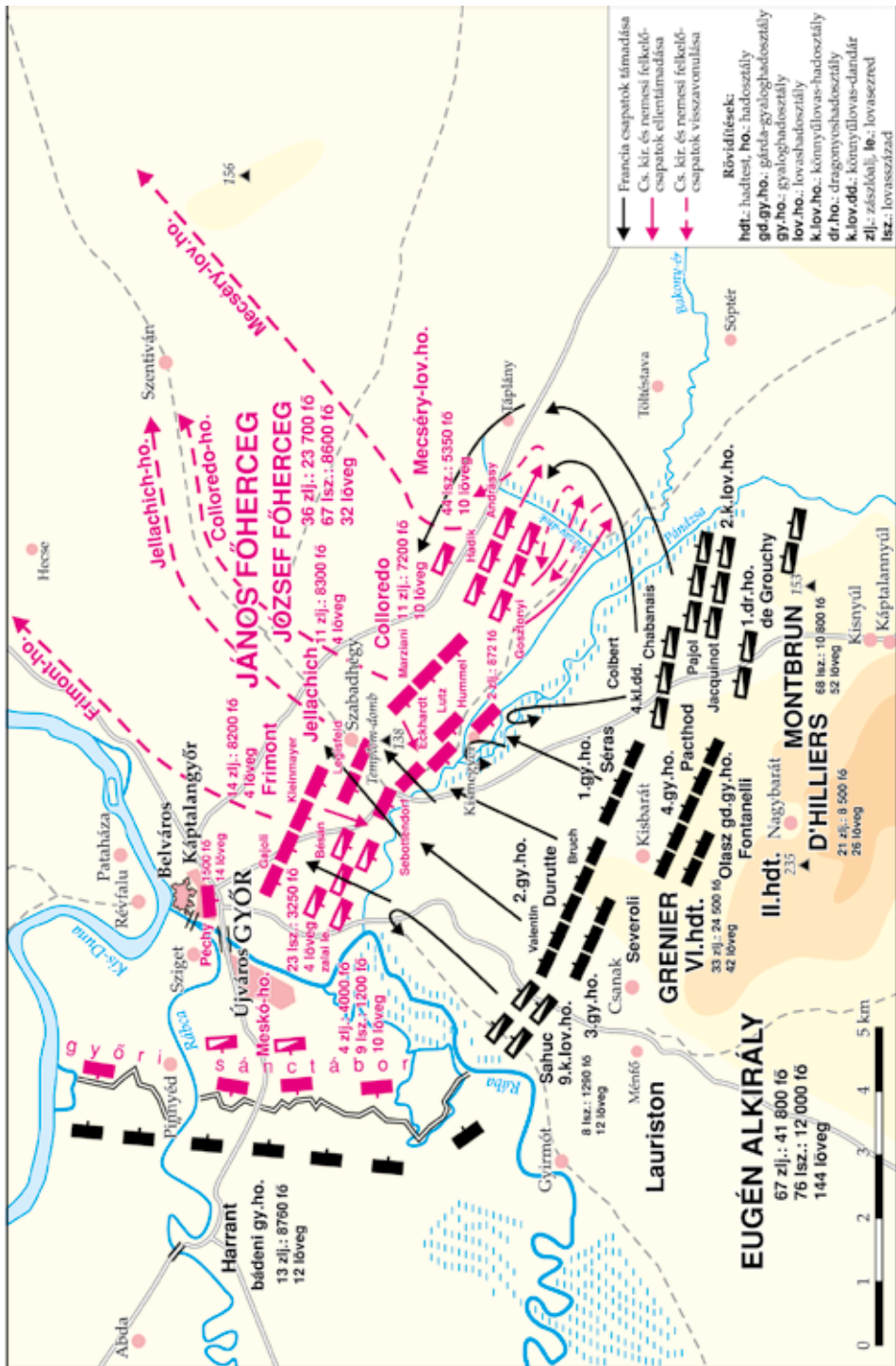
Június 13-án már Győrnél összpontosultak – az oda visszavonult reguláris császári-királyi csapatokkal együtt – a magyar nemesi felkelők. A város déli szélén, a Tétre vezető országút mentén elhelyezkedő Mecsery-hadosztályban volt a zalai lovasezred zöme is, míg egyik osztályukat (vagy századukat) a csanaki hegynél álló cs. kir. üteg védelmére különítették ki. Aznap délután a délnyugati irányból előrenyomuló francia lovasság elérte Gyirmót falut, majd onnan északkeletre, Győr felé tört előre. Megállítasukra 15 óra után harcba vetették a Mecsery-hadosztály felkelő lovasságának – köztük a zalai lovasezrednek – egyes részeit, melyek keletről kapták oldalba a franciákat.³²

A zalai felkelő lovasság június 13-án délután, Győrtől délnyugatra végrehajtott elmentáadását így örökítette meg visszaemlékezésében Hertelendy Károly százados: „Szabadhegy és Megyer közt a dombok alatt lekaszált széna rendek felett (mi lovainknak jól esett) letelepedtünk, eleségért embereinket Győrbe küldénk, de ezek érkezte előtt az ágyú fölöttünk riadóra dördült; lóra kapni és a ménfői hegy sarkáig érkezett franciák ellen állást foglalni rendeltettünk. Foky Zsigmond ezredesünk [...] a csanaki hegynél ágyútelepeket [értsd: ütegeket] őrző osztályunkkal azt támadni jött franc[ia] lovasok ellen rajtahajtást vezényelt; több chasseur [lovasvadászt] legénységünk lecsákányolt, de visszariasztott bennünket a ménfői hegy sarka által fődött kartácstüzelés, mely ezeredesünket megsebesítve, és vagy 28 emberünket lóról ejtje. Ágyútelepünk mellé Szegedy Ferenc századosunk sorakozásra rendezvén futó legénységünket, egy ágyúgolyó csákóját sodorta fejről, magát lováról; csákóköttő nyaklánc okozta sérülése miatt vagy hathétig gyógyítás alá esett.”³³

A zalai lovasezred ezredesi osztálya első svadronjának helytállásáról a következőképpen számolt be jelentésében Szegedy kapitány: „13-ik júniusban az század az ágyúk védelmére, mely az hadirendnek balszárnyán volt, felállítva lévén, minekutána az többi, ott levő századok magokat visszahúzták, egyedül maga volt ezen század, mely az ágyúinkat fődözte, melyért is az ellenségnek ágyúibul szüntelen reá tüzeltetett. Állott ezen század tovább négy óránál az legnagyobb ágyúzás alatt, s ezen alkalmatossággal csak egy sem találkozott, ki kötelességéről megfelejtkezvén, vagy visszamenni, vagy csak legkevesebb indulatosságot mutatni bátorkodott volna, hanem mindnyájan bátran s oly eltökélett állandósággal kiállotta azon veszedelmeket, melyben voltak, s oly készek voltak mindég az ellenségnek reánk rohanását visszaverni, hogy semmi kétségem nem lehetett, hogy [...] igazi hazafiak.” Szegedy – megemlítve, hogy egy ágyúgolyó leütötte a csákót a fejről, emiatt szédülés fogta el, amivel sokáig betegeskedett – mel lékelte jelentéséhez az elesett vagy megsebesült lovasok névsorát, megjegyezve, hogy

³² Bodnár 1897. 430–433. o.; R. Kiss 1909–1911. I. k. 148–149. o., II. k. 141. o.; Veress D. 1987. 121–122. o.

³³ MNL OL P 313. Hertelendy Károly kézírata 6–7. o.; Hertelendy 1857. 8. o.; Bátorfi 1878. 142–143. o.

3. térkép: A győri csata, 1809. június 14.

századának helytállását tanúsíthatja az ezredparancsnok, Foky Zsigmond báró is, „ki mint igazi atya, mindég ezen századnál, mely az ezred közül legnagyobb veszedelemben volt, tartózkodott, aminthogy önagysága alatt is ott lövetett el egy paripa”.³⁴

A nemesi felkelés történetét feldolgozó Kisfaludy Sándor a korabeli jelentésekre támaszkodva a zalai lovasezred több katonájának június 13-án tanúsított bátor helytállását is feljegyezte. Így például amikor Foky ezredes alól kilőtték a lovát, Simon Ferenc köztivez önként átengedte saját lovát az ezredparancsnokának, majd egy gazdátlan lovat befogva vett részt a harcban, a Vas megyei században szolgáló Porpáczy Sebestyén tizedes pedig az ágyúk ellen támadó franciák közül vágott le egyet és fogott el kettőt.³⁵

Aznap az éjszakai órákban a zalai lovasezred alezredesi osztályát az arcvonal déli, bal szárnya elé rendelték előörsi feladattal. A lovasosztály parancsnoka, gróf Festetics László alezredes jelentésében így idézte fel az ott történeteket: „A nemes Zala ezredjének ezredesfőhadnagyi osztálya, minek utána 13-ik júniusban öt egész óráig az ágyúzást bátran kiállotta volna, és így a csatarend jobbszárnyán előrenyomuló ellenséget az állhatatossága által szembe tartotta volna, estvéli 9 óra után az ellenséges tábor eleibe, a magunkénak vigyázatjára előrenyomult, és ottan kiállítván végőreit, mindenre készen tartotta magát. Éjjeli 12 óra után az ellenséges elővigyázó sereg reája ütött nagy erővel, melyet további, de váltakozó szerencsével tett viaskodás után visszaverte a tulajdon táborokba, és csak az ellenséges ágyútanyáknak megemésztő kartácsolása és a setétségben elrejtett nagyszámú gyalogság csata-tüze akadályoztatta a táborba való berontását.”³⁶

Hertelendy Károly, az alezredesi osztály első századának másodkapitánya hasonlóképpen emlékezett az őket ért francia támadásra, valamint beosztottja, Deák Antal főhadnagy megsérülésére: „Ezen június 13-ki csata szüntével éji órallásra helyben maradni, és a csanaki hegy előtt előöröket állítani rendeltettünk. [...] Éjféltájban egy francia patrol [járőr] előöreinket megtámadván, dandárunkra sortüzet adott; lovaink, embereink megrémülvén, megfutamodtak, [amit] egy második sortüzelés kísért, és ezzel Deák Antal főhadnagyunk meglőtt lova alá esett. Alóla kiszabadítottván, »megemlékezem – úgymond –, mai névnapomról«, lába sértésével kísértettem hátra, a magához tért csapatocskámat pedig öszveszedvén, elhagyott és résbe maradt előöri állásunkba visszavezetni siettem.”³⁷

³⁴ MNL OL N 25. 46. k. Zalai lovasezred ir. Szegedy Ferenc kapitány jelentése az ezredparancsnoksághoz, Mezőörs, 1809. október 27. (A jelentés veszteségekről szóló melléklete hiányzik.) Vö. *R. Kiss* 1909–1911. II. k. 15., 35. o. és *Gálos* 1931. 121., 270., 291., 314. o.

³⁵ *R. Kiss* 1909–1911. II. k. 31., 33. o. és *Gálos* 1931. 309., 312. o.

³⁶ MNL OL N 25. 46. k. Zalai lovasezred ir. Festetics László gróf, alezredes jelentése az ezredparancsnoksághoz, Pér, 1809. október 29. Vö. *R. Kiss* 1909–1911. I. k. 152–153., 181. o. (utóbbi idézésnél nem Festetics jelentésére, hanem a zalai lovasezred nem létező naplójára hivatkozik); *R. Kiss* 1909–1911. II. k. 141. o.; *Gálos* 1931. 291., 314. o.; *Veress D.* 1987. 125. o.

³⁷ MNL OL P 313. Hertelendy Károly kézírata 6–7. o.; *Hertelendy* 1857. 9. o. (A nyomtatott változat szerint Hertelendy „sántán” kísértette hátra Deák Antalt.); *Bátorfi* 1878. 142–143. o.; vö. *Veress D.* 1987. 125. o.

A cs. kir. hadvezetés közel 40 000 főnyi sereget (29 000 gyalogost és 11 000 lovast) összpontosított Győr alatt, a június 14-ei csatában azonban csak 32 000 emberük vett részt, a többiek a győri sánctáborban maradtak. Velük szemben a franciák mintegy 54 000 főnyi haderőt (42 000 gyalogost és 12 000 lovast) vonultattak fel, így jelentős létszámfölénybe kerültek. A franciák fölényét fokozta, hogy tapasztalt, harcedzett reguláris hadseregükkel szemben a császári-királyi haderő közel fele, körülbelül 19 000 fő (10 000 gyalogos és 9000 lovas) gyengén felszerelt és felfegyverzett, kiképzetlen és gyakorlatlan nemesi felkelőből állt. A legdőntőbb különbséget azonban a francia tüzéség mintegy három és félszeres túlereje jelentette: 100 lövegükkel szemben a cs. kir. tüzéségnek csak 28 ágyúja volt (a magyar nemesi felkelőknek egy sem).³⁸

1809. június 14-ének délelőttjén Győrtől délkeletre, a Pándzsa-patak mentén állt fel csatarendbe a császári-királyi hadsereg. A zalai lovasezred hat századát mintegy 1100 lovalal a Rábára támaszkodó jobbszárnyra osztották be, a Frimont-hadosztály Bésán Károly ezredes vezette, reguláris csapatrészekből és felkelőkből álló lovasdandárjába.³⁹ A szembenálló hadseregek felvonulása még nem fejeződött be, amikor délelőtt 9 óra körül a franciák balszárnyán előrenyomuló könnyűlovasság és gyalogság elérte, és karabély- illetve puskatűzzel támadta a Bésán-dandár sakktableserűen felállított lovasságát. Bésán ezredes a zalai lovasezred egyik osztályát küldte ellenük, akik megfutamították, majd üldözőbe vették a francia gyalogosokat, ám azután maguk is visszavonulásra kényszerültek az ellenséges kartácstűz elől.⁴⁰ Hertelendy Károly százados így emlékezett erre az összecsapásra: „mintegy 9 óra után a franciák balszárnyukról előcsapatainkat kis puska lövésekkel támadták, mi csatározási renddel, pár puskáinkkal felelgettünk. A János főherceg nevét viselő [dragonyosezred] ezredes[e], Bésán felszólítására egyik osztályunkkal a francia gyalogságra rajt hajtánk, kik megfutamodva a szőlőgyepükig hátráltak, honnét azonban ágyúkartácsaik előbbi helyeinkre, néhány elesett vagy sebesültek közt a két részről, vissza visszakergettek.”⁴¹ A császári-királyi jobbszárny – soraik közt a zalai lovasezreddel – ezt követően egészen késő délutánig tétlenségre volt kárthatva, mert a csata döntően a centrumban, valamint a felkelő lovasság alkotta balszárnyon zajlott.

A franciák délben kezdődő támadásait közel öt óra hosszan feltartóztatta és visszaverte a cs. kir. haderő, a legádázabb és legvéresebb harcok a centrumban, Szabadhegynél történtek. A csata heveségét jelzi, hogy mindkét félnek jelentős veszteségei (halottjai és sebesültjei) voltak: a franciák mintegy 2500–3000 főt, míg a cs. kir. csapatok több mint 6200 főt veszítettek. A centrum második vonalában, a kismegyeri

³⁸ Veress D. 1987. 127–137. o.; Ódor 2012. 226–228. o.; Lázár 2015. 108–109. o.

³⁹ Bodnár 1897. 396., 485. o.; R. Kiss 1909–1911. I. k. 156. o.; Gálos 1931. 127. o.; Domanovszky 1935. 499. o.; Veress D. 1987. 132–133. o.

⁴⁰ Veress D. 1987. 138. o.

⁴¹ MNL OL P 313. Hertelendy Károly kézirata 8. o.; Hertelendy 1857. 10. o.; Bátorfi 1878. 143. o.; vö. Veress D. 1987. 138. o.

templomdombon, órákon át a francia tüzérség ágyútűzében állt a zalai nemesi felkelők 8. gyalogoszászlóalja (1094 gyalogosa) is, akik veszteségeik ellenére (bajtársaik halálát látva) kitartottak, nem mozdultak a helyükről, sőt, ellentámadást is megkíséreltek.

Délután háromnegyed öt volt már, amikor a balszárnyon, illetve a centrumon áttörő franciák ellen, Szabadhegy felé, harcba vetették a zalai lovasezredet.⁴² Ezt az ellenlökést idézhette fel Hertelendy Károly százados visszaemlékezésének alábbi soraiban: „új támadást követtünk [...], de most nagy elszántsággal és tüzeléssel rontottak reánk; ezredünket a franciák közbenvágása kétfelé szakasztá. Ez esettel Győrffy kapitányunk és több legénységünk lovukról ejtettek vagy elfogattak. Bessenyei századosunk ösveszedhetett legényeivel a Győr városi hídon át a Rábán túl, Kiscell felé menekült.”⁴³ Bessenyei János, a zalai lovasság őrnagyi osztálya második századának másodkapitánya megmenekülését az tette lehetővé, hogy amikor hat francia körülvette, századának egyik közvitéze, Lázár Márton közjük vágott, és utat nyitott parancsnokának. Miközben két ellenséget megölt, ő maga is súlyosan megsebesült és lefegyverezték. Ekkor testvére, Lázár József közvitéz sietett a segítségére, s egymaga szállt szembe négy franciával, ő azonban szintén súlyos sebesülést szenvedett és lovát is elveszítette. A hősiesen viselkedő Lázár testvéreket végül az alezredesi osztály második századának másodkapitánya, Zalabéri Horváth János szabadította ki tíz emberével a franciák gyűrűjéből.⁴⁴

A hadifogságba került Győrffy Antalt, a zalai lovasezred őrnagyi osztálya második századának másodkapitányát augusztus 8-án engedték szabadon a franciák, tiszti becsületszavát véve, hogy ameddig formálisan ki nem cserélik (egy foglyul ejtett francia tisztre), nem fog fegyvert Napóleon hadai ellen. (A Zalába hazatért kapitányt Foky ezredes szeptember végén rendelte vissza ezredéhez, fegyver nélküli szolgálatra.)⁴⁵ Bessenyei János első kapitány, az őrnagyi osztály második századának parancsnoka, aki „Győrnel ezredjétől elzáratván, zászlóját [...] el nem hagyta, hanem századjához tartozandó egynéhány vitézekkel magát Kiskomáromnál” a győri sánctáborból kitörve Zalába érkezett Meskó-hadosztályhoz csatolta, lelőtt lova pótlására június 21-én 200 forintot kapott Zala megye Állandó Deputációjától, július 3-án pedig 62 emberrel indult vissza Zalaegerszegről Komárom felé, az ezredéhez.⁴⁶

A június 14-ei győri csatához visszatérve, délután öt órakor – látva a centrum összeomlását és a döntően lovas inszurgensek alkotta, oldalba támadott balszárny megfutamodását – a főparancsnok, János főherceg elrendelte a visszavonulást. Egyes nemesi

⁴² Veress D. 1987. 139–151. o.

⁴³ MNL OL P 313. Hertelendy Károly kézírata 9. o.; Hertelendy 1857. 10. o.; Bátorfi 1878. 144. o.

⁴⁴ R. Kiss 1909–1911. II. k. 24. o. és Gálos 1931. 301. o.

⁴⁵ MNL ZML Áll. Dep. jkv. 1809. augusztus 31. 692. sz. 619–620. o., 1809. szeptember 26. 803. sz. 707–708. o.; MNL ZML Áll. Dep. ir. 1809. 33. d. 692. sz., 34. d. 803. sz.; MNL ZML Insz. ir. 1809. 37. d. 505. sz.

⁴⁶ MNL ZML Áll. Dep. jkv. 1809. június 21. 373. sz. 364–365. o.; MNL ZML Áll. Dep. ir. 1809. 32. d. 537. sz.; MNL ZML Insz. ir. 1809. 16. d. 278. sz.

felkelő-alakulatok (főleg a balszárnyat alkotó lovasság) visszavonulása ekkor fajult fejvesztett meneküléssé; a zalai inszurgensek azonban nem tartoztak közéjük. Mind a jobbszárnyról visszahúzódó zalai lovasok, mind a centrumból hátráló zalai gyalogosok a Komárom irányába visszavonuló császári-királyi hadsereg utóvédjét képezték. Miközben a visszavonulást fedezve, a hátrálókat biztosítva többször megálltak és felvették a harcot az előrenyomuló franciákkal, több ágyút és hadfelszerelést szállító szekeret is megmentettek. A zalai 8. gyalogoszászlóalj inszurgenseinek legnevezetesebb fegyverténye az volt – amit egy korabeli metszet is megörökített –, amikor az utóvédharckor során kézitusában szabadították ki a francia lovasság gyűrűjéből az őket ellentámadásra vezető parancsnokukat, báró Ghillány János ezredest.⁴⁷

Foky Zsigmond ezredes jelentése szerint a parancsnoksága alatt lévő zalai lovaszred több mint egy órán át feltartotta a francia hadsereg Győr felé előrenyomuló elővédjét, s ezzel lehetővé tette, hogy a Sebottendorf tábornok által vezetett cs. kir. gyalogság a vele lévő két ágyúval és lőszeres kocsikkal együtt visszavonulhasson a győri erősségbe. Amikor az ágyúk elé fogott lovak elfáradtak, Foky ezredes a zalai lovaszred pihentebb vezetéklovait fogatta be helyettük, így mentette meg az ágyúkat az ellenségtől.⁴⁸ Festetics László alezredes jelentése szerint lovasosztálya június 14-én „a hátrző sereget formálván azon részén a csatának, amelyen az azelőtt való éjjel az elővigyázatját tette, és így 36 órai tűznek kiállása után a komáromi bástyák alatt a túlsó felől jövő és a hátrző sereget formáló másik részéhez az ezredjének kapcsolta magát”. Festetics sajnálattal említette beszámolójában „a szentlislói Dets Ferencet, aki, mi-nekutána két sebet kapott volna kartács által, és lova agyonlövetett volna, ellenséges fogságba esett, amely alkalmatosságkor a vele lévő szentgyörgyvölgyi Domján Mihály és taliándörögdi Rhédey János a dicsőség mezején áldozták fel életeket”.⁴⁹

A zalai lovasezred visszavonulására és utóvédharcaira így emlékezett Hertelendy Károly másodkapitány: „mi pedig – látván, miként fut poggyászt, fegyvert, ruházatát is vetve a megyer-szabadhegyi dombok felől a centrumban állott gyalogság, miként ordít, miként hallgatgatnak el egymás után ágyúink, miként dördültek annál sűrűbben, erősebben az ellenségé – elkeseredett szívvel, napok óta éhen-szomjan küzdve vonultunk Gönyűnek Ács felé; de nehogy a centrumban győztes ellenség a Szentivánig kiterjedt jobbszárnyával elejünk érkezhetvén, a Dunáig utunkat zárja, több

⁴⁷ A csata befejezéséről és a visszavonulásról: *Veress D.* 1987. 151–155. o. A zalai inszurgensek helytállásáról: MNL OL N 25. 46. k. Zalai gyalogzászlóalj ir. A zalai 8. gyalogzászlóalj tisztikárának jelentései József nádorhoz, Komáromi tábor, 1809. október 28., Vörösberény, 1809. november 14. Utóbbinak részleteit közli (tévesen az alakulat naplójának nevezve a jelentést): *R. Kiss* 1909–1911. I. k. 190–191. o. (Lásd még uo. I. k. 181. o., II. k. 141–142. o.); *Horváth* 1812. 48–49. o.

⁴⁸ MNL OL N 25. 46. k. Zalai lovasezred ir. Foky Zsigmond ezredes jelentése József nádorhoz, Mezőörs, 1809. október 31.; MNL OL N 25. 46. k. Az inszurrekció hőseinek névjegyzéke. „Szalader Cavallerie Regiment”. *Vö. R. Kiss* 1909–1911. I. k. 181. o. (tévesen a nem létező ezrednaplóra hivatkozik), II. k. 141–142. o.; *Gálos* 1931. 270–271. o.

⁴⁹ MNL OL N 25. 46. k. Zalai lovasezred ir. Festetics László gróf, alezredes jelentése az ezredparancsnoksághoz, Pér, 1809. október 29. *Vö. R. Kiss* 1909–1911. I. k. 181. o., II. k. 143. o.

helyeken arcot vetve megállottunk és tartóztattuk. [...] Sötét éj vetett e borzasztó, véres csatának véget, és mi éjfél tájban érkeztünk Ácsig, másnap korán indulva Komáromig.”⁵⁰

A zalai lovasezred ezredesi osztályának második százada volt az egyik utóvédegyeség, mely június 14-én késő délután az egész császári-királyi sereg visszavonulását fedezte. Utóvédharckuról így számolt be jelentésében századparancsnokuk, Boros Ferenc kapitány: „Midőn az egész armádiának mind a két szárnya magát Győr tájékáról egészen visszahúzta volna Komárom felé, akkor az én századom volt az, aki napnyugat felé az egész hadi seregnek legvégsőbb arriere gárdáját, vagyis hátrózó seregét formálta. A franciák nyomban követtek bennünket, és vagy kétszáz ember[ny] lovasságbul állottak. Ezen okbul méltóságos báró Foky óbester úr parancsolt nékem, hogy megforduljak és beléjük bevágjak. Rajta hajtván valami ötven emberrel, melyek között Csillag György is volt, elfutott az ellenség. Erre vagy nyolcszáz lovas francia három részről közelített, mire az egész retiráló, Sebottendorf generális úr kormánya alatt lévő sereg, más számos, ahhoz tódult lovassággal együtt megfutamodott, és az én vitézeim is, akik még vélem együtt a futó kétszáz lovas franciát kergették, elszélléltek. Ezen alkalmatosságkor, nehogy az említett hátra vonzó seregünk egészen elfogattasson, hátra maradván magam, egynéhány vitézt arra bírtam, hogy megállottak. Akik mellém állottak, azok közül különösen Csillag György is volt, biztatván az is a többit, hogy ne fussanak és engem el ne hagyjanak, és így valami húsz legényt öszveszedtem; ezekhez toldultak egynéhányan óbester [úr] 1-ső századjából Tolnay, akkori főhadnagy, most kapitány úr vezérlése alatt, nevezetesen Laky nevezetű káplár ezek közül, hasonlóképp ösztönözte a legénységet a megállásra; jött még három Ott huszár regimentbéli közvitéz is, és így egy, vagy negyven emberből álló sereget formáltam. Erre a franciák is megállottak és nem közelítettek. Ennek utána Pozsony vármegyei insurrectio állott helyre, és midőn utóbb két ágyúlövés tétetett volna a császári artilliatul [tüzérségtől], az egész sereg rendbe állott és a megfogattatástul megszabadult, azután pedig akadály nélkül útját Komárom felé folytatta.”⁵¹

Kisfaludy Sándor adatai szerint a zalai lovasezredből 41 fő (nyolc tiszt, egy zászló-tartó, 5 tizedes és 37 közember) tüntette ki magát bátorságával, vitézségével, illetve hősiességével a június 13-ai összecsapás, a június 14-ei csata, valamint az azt követő visszavonulás és utóvédharckok során. A tisztek közül az ezredparancsnok, báró Foky Zsigmond ezredes, a két másik osztályparancsnok, gróf Festetics László alezredes és Skerlecz József őrnagy, az ezredesi és az alezredesi lovasosztályok két-két századparancsnoka, Szegedy Ferenc és Boros Ferenc, illetve Farkas Ignác és Inkey János

⁵⁰ MNL OL P 313. Hertelendy Károly kézirat 9. o.; *Hertelendy* 1857. 10–11. o.; *Bátorfi* 1878. 144. o.

⁵¹ MNL OL N 25. 46. k. Zalai lovasezred ir. Boros Ferenc kapitány jelentése az ezredparancsnok-sághoz, Rétalap, 1809. október 27. Vö. *R. Kiss* 1909–1911. II. k. 142. o.

első kapitány, továbbá az ezredhez csatolt Vas megyei svadron parancsnoka, Kisfaludy Gábor kapitány részesült dicséretben, elismerésben.⁵² Kisfaludy vasi századából Septyey Sándor zászlótartó tűnt ki, aki előbb Szabadhegy mellett a három francia könnyűlovas által meglepett Szarka György közembert mentette meg a haláltól azzal, hogy az egyik franciát lelőtte, a másikat levágta, a harmadikat pedig megfutamította, azután Győr mellett nyolc francia gyűrűjéből vágta ki Balogh József közvitét, akinek meglőtték a lovát. Utóbbiban segítségére volt a szintén Vas megyei Verhás János tizedes, saját lován menekítve ki Baloghot a harcterről. Verhás egyébként Győr mellett az előrenyomuló ellenséges elővédéből egy tisztet majd egy közembert is levágott a lováról, és körülbelül 32 lovat fogott el.⁵³ A vasi svadron másik tizedese, Porpáczy Sebestyén ezen a napon is hőiesen viselkedett: „merészen az ellenség közé csapott”, többet közülük megsebesített, amikor pedig elesett alatta a lova, két további francia lovast megsebesítve menekült meg üldözőitől.⁵⁴

Ifjabb Bezerédy Ignác, az ezredesi osztály első századának másodkapitánya, akit a hivatalos kimutatások szerint június végén helyeztek át adjutánsnak Mecsery Dániel altábornagy kerületi parancsnokságának törzséhez,⁵⁵ az altábornagy – Hertelendy Károly által idézett – bizonyítványa szerint már a győri csata idején szárnysegédi szolgálatot látott el mellette (a zömében inszurgens lovasságból álló balszárnyon): „az ellenség előtt bátor vitéz elszántsággal, nem tekintvén saját élte veszedelmét, a csatáink napjaiban a fővezéri, majd jobbra, majd balra szolgáló intézkedéseket a legzáróbb tüzelések között is az illető zászlóaljához vivegette, amikről fővezéri megismerő oklevéllel is jutalmaztatott”. Hertelendy visszaemlékezése szerint Mecsery altábornagy hasonló szolgálatokra alkalmazta a győri csata alatt Gyulai Gaál Józsefet, a zalai lovasezred főhadnagyát is.⁵⁶ Gaál főhadnagyot június 10-e körül az őrnagyi osztály második századától helyezték át a hadosztályparancsnok törzséhez, s ott is szolgált a felkelés feloszlatásáig, amint azt később ő maga írta meg Hertelendynek: „a [győri] csata előtt harmadnappal jöttem a generálishoz, az eloszlásig folyvást vele voltam, a scripturistát [írásbeli ügyintézkést, levelezést] nagy részben vezettem, így tehát többet tudhatok azoknál, kik a glédába állottak”.⁵⁷

⁵² MNL OL N 25. 46. k. Zalai lovasezred ir. Foky Zsigmond ezredes jelentése József nádorhoz, Mezőörs, 1809. október 31.; MNL OL N 25. 46. k. Az inszurrekció hőseinek jegyzéke. Vö. R. Kiss 1909–1911. II. k. 4., 8., 12., 13., 15., 16., 20–24., 30., 33., 35., 36., 39., 40., 143. o. és *Gálos* 1931. 278., 282–283., 288., 290–292., 297–299., 308., 311., 314., 315., 319. o.

⁵³ MNL OL N 25. 46. k. Az inszurrekció hőseinek jegyzéke. Vö. *Balogh* 1885. 123. o.; R. Kiss 1909–1911. II. k. 33., 40. o.; *Gálos* 1931. 311., 319. o.

⁵⁴ *Horváth* 1812. 48. o.; vö. R. Kiss 1909–1911. II. k. 31. o.

⁵⁵ MNL ZML Insz. ir. 1809. 46. d. 634. sz. Lista revisionis.; MNL ZML Insz. ir. 1809. 15. d. 234 sz. „Zala vármegyei lovasezred Obrist 1-ső század doceálás”. Ifjabb Bezerédy Ignác életrajza: *Pálmány* 2019. I. k. 656. o.

⁵⁶ MNL OL P 313. Hertelendy Károly kézírata 14. o.; *Hertelendy* 1857. 16. o.; *Bátorfi* 1878. 149. o.

⁵⁷ MNL OL P 313. Hertelendy Károly kézírata. Melléklet: Gyulai Gaál József levele Hertelendy Károlyhoz, Galsa, 1859. március 24.

Ami a zalai lovasezred június 13-án és 14-én elszenvedett személyi veszteségeit illeti, ezek nem állapíthatóak meg pontosan, mert róluk szinte valamennyi fennmaradt forrásunk eltérő, ellentmondásos, illetve hiányos adatokat közöl. Mecséry altábornagy Komáromban, június 18-án kelt hivatalos veszteségkimutatása szerint az 1100 főnyi, s ugyanannyi lóval rendelkező zalai lovasezredből 16-an sebesültek meg, 31-en estek fogságba és 184-en tűntek el, így összesen 231 ember (21 százaléknyi), míg lovakból 223 állat (20 százalék) volt a teljes veszteség, a megmaradt, tényleges ezredlétszám pedig 869 embert és 877 lovat tett ki. A dunántúli vármegyéék lovasezredeinek adataival összehasonlítva, a veszprémiek ugyanekkor kiugróan magas, mintegy 52 százalékos emberveszteséget szenvedtek, míg a somogyiaknak a zalaiakénál valamivel több, 24 százalékos, a vasiaknak viszont valamivel kevesebb, alig 18 százalékos veszteségük volt a győri csatában. A hivatalos kimutatás szerint – szemben a veszprémi lovasezred 41, a somogyi 24 és a vasi 14 halottjával – a zalai lovasezred nem veszített egyetlen halottat sem,⁵⁸ ez azonban nem felel meg a valóságnak, mert Festetics László gróf idézett jelentése alapján csak az ő alezredesi osztálya legalább két hősi halottat veszített (Domján Mihály és Rhédey János közlegényeket),⁵⁹ míg Kisfaludy Sándor adatai szerint rajtuk kívül a harmadik, Festetics által fogolyként említett zalai lovas, Décs (vagy Dets) Ferenc is meghalt.⁶⁰

Míg a fenti, Mecséry-féle kimutatás – a Vas megyei századot is beleértve – a teljes zalai lovasezred veszteségét tartalmazta, a további források csak a zalai századok veszteségeit vették számba. Foky Zsigmond ezredes a Komáromi táborban, július 8-án készítette el az ezred öt százada ellenség előtt elesett, fogságba került vagy „eltévedt” (eltűnt) embereinek névsorát, melyben összesen 114 főnyi veszteségről adott számot. Eszerint a zalai lovasság ezredesi osztályának első százada 46 főt, második százada 3 főt, az alezredesi osztály első százada 18 főt, a második 8 főt, az őrnagyi osztály második százada pedig 39 főt veszített. A fentiekben név szerint említett három hősi halott ebben a kimutatásban eltévedtként illetve eltűntként szerepelt, az ezredparancsnok szerint viszont az ezredesi osztály első századának öt közvitéze (Csepregi Mihály, Kelemen János, Németh József, Takó Péter és Pais János) halt meg a csatában. Sebesültekről e névsor nem tett említést, és a fogságba esést is csupán négy ember esetében jegyezte fel, így a többiek, összesen 105 fő az eltévedt vagy eltűnt kategóriába tartozhattak.⁶¹

⁵⁸ MNL OL N 25. Militár-Kanzlei 1809. Fasc. 5. Rotulus 7. Kimutatás a dunántúli kerület nemesi felkelőinek 1809. június 13-án és 14-én elszenvedett veszteségeiről. Komárom, 1809. június 18.

⁵⁹ MNL OL N 25. 46. k. Zalai lovasezred ir. Festetics László gróf, alezredes jelentése az ezredparancsnoksághoz, Pér, 1809. október 29. és MNL OL N 25. 46. k. Az inszurrekció hőseinek jegyzéke. Vö. *R. Kiss* 1909–1911. II. k. 143. o.

⁶⁰ MNL OL N 25. 46. k. Az inszurrekció hőseinek jegyzéke. Vö. *R. Kiss* 1909–1911. II. k. 10., 11., 32. o. és *Gálos* 1931. 285., 286., 310. o.

⁶¹ MNL ZML Áll. Dep. ir. 1809. 32. d. 537. sz. Feljegyzése azon individumok[nak], akik ezen ezredből az ellenség előtt elesetek vagy eltévedtek. Komáromi tábor, 1809. július 8.

Foky ezredes később, október 31-én, a mezőörsi táborban revideálta a győri csatában elesett zalai lovas felkelők névsorát, s a korábban Festetics gróf által említett három, valamint az általa megadott másik öt inszurgens mellett az alábbi nyolc közvitézt is felvette ezrede áldozatainak névjegyzékébe: Kováts Ferenc, Balogh József, Mestery Mihály, Szarka György, Komáromy István, Hegyi József, Gyimóty Sándor, Fekete Sándor.⁶² Újabb három hónap elteltével, a zalai lovasezred 1810. januári revíziójakor viszont mindössze négy „Mars mezején” elesett és két további (valószínűleg betegségben) meghalt embert vettek számba, míg ugyanekkor – az ellenség által „elszéllesztett” (szétkergetett, eltűnt) 98, és az elszökött 15 fő mellett – összesen 13 főben határozták meg a fogságba kerültek számát.⁶³ Egy másik, ugyancsak utólag készített kimutatás viszont csak az ezredesi osztály két századánál 14 olyan embert sorolt fel név szerint, akik kiszabadultak vagy megszöktek a hadifogságból, és ismét bevonultak ezredükhöz.⁶⁴

*A zalai lovasezred részvétele a további hadműveletekben
(1809. június 15. – július 19.)*

A győri csatavesztés után hátráló reguláris császári-királyi katonák és magyar nemesi felkelők – köztük a zalai lovasezred inszurgensei – június 15–16-án átkeltek a Dunán, s a folyó északi partján elterülő komáromi erődbe vonultak vissza. Az őket üldöző francia csapatok június 16-án a déli órákban támadást intéztek az Ács falu nyugati szélén álló cs. kir. utóvéd ellen, majd jelentős erőkkel benyomultak a településre, ahol mindkét részről számos áldozata lett a véres utcai harcoknak. Aznap délután a Duna jobb partján, a komáromi hídfőben összpontosított Frimont-hadosztály a zalai, somogyi és vasi lovasezredek 12 századával (mintegy 2000 lovassal), valamint egy gyalogoszázlójával és hat ágyúval ellenlökést hajtott végre, s a franciákat Ács falu nyugati felébe szorította vissza.⁶⁵

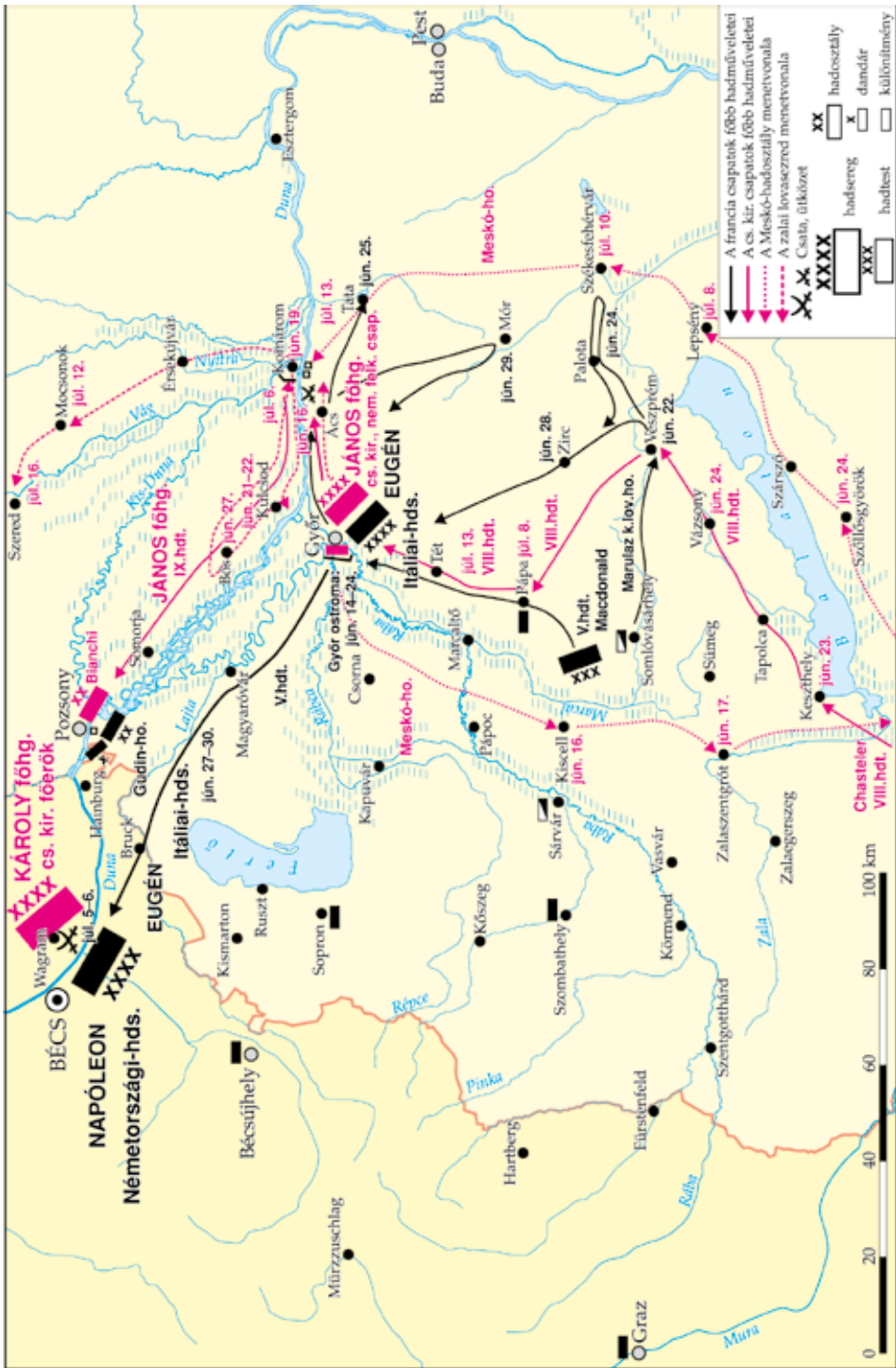
A sikeres ellentámadás után a cs. kir. erők magyarországi főparancsnoka, János főherceg elhatározta, hogy csapataival megkísérli felmenteni a franciák által körülvárt és ostromlott Győrt. A felmentő támadást a Dunától északra, a Csallóközön át tervezték végrehajtani. A Komáromnál összpontosított császári-királyi hadtest és nemesi felkelőserег egyes alakulatai – soraik közt a zalai lovasezred – június 19-én, éjjeli 1 órakor indultak el Győr felmentésére. Két nappal később, a június 21-éről 22-ére virradó éjszakán a felmentő hadak egy része, nevezetesen a zalai lovasezred és a 10. horvát határőrezred két zászlóaljja félrevezető támadást indított a Dunán át, a Pozsony

⁶² MNL OL N 25. 46. k. A zalai lovasezred ir. Az ezred győri csatában elesett inszurgenseinek névjegyzéke. Mezőörs, 1809. október 31. Vö. *R. Kiss* 1909–1911. II. k. 143. o. és *Veress D.* 1987. 155. o.

⁶³ MNL ZML Insz. ir. 1809. 37. d. 513. sz. Táblázat a zalai lovasezred revíziójáról, Nagykanizsa, 1810. február 2.

⁶⁴ MNL ZML Insz. ir. 1809. 37. d. 505. sz.

⁶⁵ *R. Kiss* 1909–1911. II. k. 143. o. és *Veress D.* 1987. 178–179. o.

4. térkép: Főbb katonai események a győri csatától a fegyverszünetig, 1809. június 15. – július 18.

megyei mezővárostól, Böstől nyugatra, amire a franciák Győr heves bombázásával válaszoltak. A Győr felmentésére irányuló hadműveletet ezután leállították, mert János főherceg június 22-én parancsot kapott, hogy egész hadával vonuljon Pozsonyba. (Győr védői a sikertelen felmentési kísérlet után kapituláltak, s 24-én átadták a város erődtéményeit a franciáknak.)⁶⁶

János főherceg hadteste június 22-én megkezdte felvonulását Pozsony irányába, majd a térségbe érkezve a Dévénytől Néma faluig terjedő, mintegy 70 km-es Duna-vonalon bontakozott szét. Június 27-én hajnalban I. Ferenc császár elhagyta a francia tüzérség által heves tűz alá vett Pozsonyt, és a magyar nemesi felkelők főparancsnoka, József nádor főhadiszállására, Bösre utazott, ahol az Amadé grófi család sáncokkal körülvett kastélyában szállt meg. Az uralkodó kora délután megszemlélte a kastély mellett felsorakozott nemesi felkelőcsapatokat, köztük bizonyára a zalai lovasezred inszurgenseit is.⁶⁷ Valamikor június második felében, vagy július elején történt, hogy a Duna bal partján állomásozó zalai lovasság vasi századának tizedese, Porpáczy Sebestyén és bajtársa, Zólyom János a Gönyűvel szembeni Néma falunál partra húzott és elfogott egy franciákkal teli csónakot.⁶⁸

Egyes adatok szerint a zalai felkelő lovasságot ezután a János főherceg vezette hadtesttel a Béctől északkeletre összevont császári-királyi főerőkhöz rendelték, ám késve érkeztek meg a morvamezei síkra, és már nem tudtak beavatkozni a július 5–6-án lezajlott, francia győzelemmel záruló, s egyben az egész háború sorsát eldöntő wagrami csatába.⁶⁹ Más források – így például a cs. kir. és nemesi felkelőcsapatok július 6-ai elhelyezési kimutatása – szerint a wagrami csata második napján a zalai lovasezred mindhárom osztálya a Komáromban összpontosított felkelő lovasság között volt.⁷⁰ Ez utóbbit támasztja alá a nádor szárnysegédjének, Kisfaludy Sándor őrnagynak Komáromban, július 6-án kelt levele („a Zala vármegyeiek még itt táboroznak”),⁷¹ valamint az a körülmény is, hogy három nappal később, július 9-én ugyancsak a komáromi táborból keltezte Zala vármegyéhez intézett levelét a zalai lovasság parancsnoka, Foky Zsigmond ezredes.⁷²

Július 11-én ismét Andrassy János tábornok dandárjába osztották be, és a Nyitra megyei mezővárosba, Mocsonokra, a Vág folyó védelmére rendelték a zalai lovasezredet.⁷³ Kisfaludy őrnagy levele szerint a zalai lovasság a veszprémi, vasi és pesti felkelő gyalogsággal együtt már aznap elment „Érsekújvár és Szered felé, a Vág vizét figyelemmel tartani, minthogy az ellenség már innen vagy a Dunán”.⁷⁴ Foky ezre-

⁶⁶ Veress D. 1987. 180–196. o.

⁶⁷ Veress D. 1987. 190., 210. o.

⁶⁸ MNL OL P 313. Hertelendy Károly kézírata 12. o.; Hertelendy 1857. 15. o.; Bátorfi 1878. 147. o.

⁶⁹ R. Kiss 1909–1911. II. k. 143. o. és Veress D. 1987. 225–231. o.

⁷⁰ R. Kiss 1909–1911. I. k. 244. o.; Gálos 1931. 172. o.; Veress D. 1987. 223. o.

⁷¹ Angyal 1893. 199. o. (Kisfaludy Sándor levele Szegedy Rózához, Komárom, 1809. július 6.)

⁷² MNL ZML Áll. Dep. ir. 1809. 32. d. 537. sz.

⁷³ R. Kiss 1909–1911. II. k. 144. o.; Domanovszky 1935. 573. o.; Gálos 1931. 177. o.

⁷⁴ Angyal 1893. 201. o. (Kisfaludy Sándor levele Szegedy Rózához, Komárom, 1809. július 12.)

des július 12-én reggel Érsekújvárról jelentette, hogy a zalai lovasezred 836 fővel és ugyanannyi lóval, megérkezett a mezővárosba.⁷⁵

Amikor a Pozsonyból kivont cs. kir. csapatok július 12–13-án a Vág folyó mögé, illetve Komárom várába hátráltak, és visszavonulásukat a Vág vonalán a magyar felkelőkből álló Andrassy-dandár fedezte, a zalai lovasezred részei Nagyszombat, illetve Pozsony irányába hajtottak végre felderítést.⁷⁶ A Festetics László gróf vezette alezre-desi osztrák zalai lovas inszurgensei biztosan köztük voltak: Maretich tábornoki őrnagy jelentése szerint az ifjú gróf őnszántából előre tört Nagyszombatig, veszteséget okozott az ellenségnek, és 38 foglyot ejtve tért vissza. Fegyverténye azért is kiemelkedő volt, mert a franciák lerombolták a Vág hidját, és így a folyón kellett átkelnie lovasaival.⁷⁷

Időközben, július 12-én a császári-királyi erők főparancsnoka, Károly főherceg a morvaországi Znaimban fegyverszünetet kötött a franciákkal, ezt azonban egyelőre I. Ferenc császár nem ismerte el, sőt, utasította a magyarországi hadak főparancsnokát, János főherceget, hogy július 14-én indítson támadást Győrtől délre, a Rába folyó keleti partjáról megindulva Sopron általános irányba, ezzel egyidejűleg pedig szorosan zárja körül a franciák által megszállva tartott Győrt.⁷⁸ Ekkor Győr körülszállására, Davidovich tábornok parancsnoksága alá rendelték a Vág vonalát védő Andrassy-dandárt is. Az ahhoz tartozó zalai lovasezred július 14–15-én – a cs. kir. csapatok támadáshoz való felvonulása idején – hajthatta végre a parancsot,⁷⁹ 16-án már csak az ezred egyik századának negyede állt előrségben a Vág mentén, Szerednél.⁸⁰

Július 16-án hajnalban megkezdődött a császári-királyi erők előrenyomulása, és több ponton is összetűzve a franciákkal, tőlük foglyokat ejtettek és némi hadizsákmányt szereztek. Aznap délben I. Ferenc császár Koroncón haditanácsot tartott József és János főhercegekkel, akik igyekeztek őt meggyőzni, hogy fogadja el a Károly főherceg által négy nappal korábban megkötött fegyverszünetet. Az uralkodó e megbeszélés – főként a nádor érvei – hatására leállította a reggeli órákban megkezdett támadást, csapatait a megindulási helyükre, a Rába keleti partjára rendelte vissza, majd három nappal később, július 19-én maga is aláírta és szentesítette a znaimi fegyverszüneti egyezményt.

Az egyezmény értelmében demarkációs vonal jött létre Holicstól Pozsonyig, onnan a Duna vonalán Győrig, attól délnyugatra a Rába vonalán Szentgotthárdig, majd pedig a régi osztrák–magyar határon le egészen Fiuméig. Északnyugat-Dunántúl Rábától nyugatra eső területe, a folyótól keletre pedig Győr városa a megszálló franciák kezén maradt.⁸¹

⁷⁵ HL Insz. ir. 1809. 7/50. Frührapport. Érsekújvár, 1809. július 12.

⁷⁶ Veress D. 1987. 232. o.

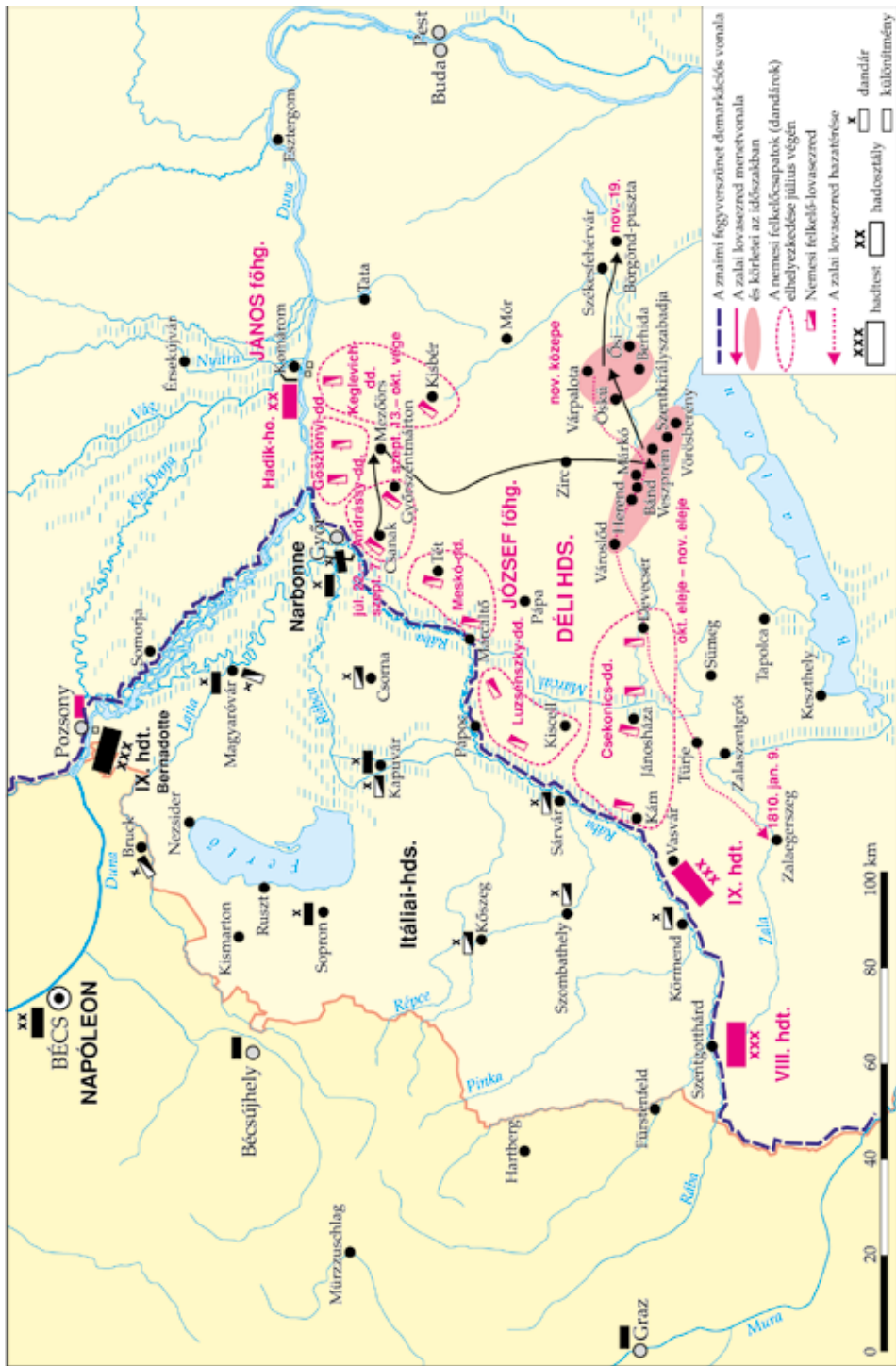
⁷⁷ Szabó 1928. 330. o.

⁷⁸ Veress D. 1987. 234. o.

⁷⁹ R. Kiss 1909–1911. I. k. 247. o., II. k. 144. o.; Gálos 1931. 185. o.; Veress D. 1987. 232. o.

⁸⁰ HL Insz. ir. 1809. 7/103. Az Andrassy-dandár elhelyezési táblázata, 1809. július 16.

⁸¹ Veress D. 1987. 235–239. o.

5. térkép: A fegyverszünetől a békekötésig, 1809. július 19. – október 14.

*A zalai lovasezred tábori szolgálata a fegyverszünetről a békekötésig
(1809. július 19. – október 14.)*

A znaimi fegyverszünet július 19-én történt uralkodói jóváhagyását követően a cs. kir. belső-ausztriai hadsereggel közös parancsnokság alá vont – János főherceg alárendeltségébe került – nemesi felkelőcsapatokat a Sárvártól Győrig húzódó Rába vonal mögé csoportosították. Miközben a császári-királyi hadak és az inszurgensek a folyó keleti oldalára vonultak vissza, a felkelők Andrásy-dandárja – benne a zalai lovasezred – parancsot kapott a francia kézen lévő Győr körülzárására. Az inszurgens csapatok keleti és déli irányból, félkörben helyezkedtek el a város körül. A magyar lovasság a fegyverszünet értelmében legfeljebb 2500 lépésre közelíthette meg Győr erődítményeit, és nem veszélyeztethette a városból Mosonmagyaróvárra vezető, szabadon hagyott út forgalmát sem.⁸² Az Andrásy János vezérőrnagy vezette lovasdandár parancsnoksága július 22-én Győrszentmártonban volt, míg a kötelékébe tartozó zalai lovasezred ezredtörzse ugyanekkor a Győrtől délre lévő Csanakon települt, egyes századai pedig emellett Gyirmóton, Kis- és Nagybaráton, Nyúlön és Koroncón helyezkedtek el.⁸³ A magyar nemesi felkelőcsapatok augusztus 5-ei és 7-ei hadrendje szerint az Andrásy-dandárhoz tartozó zalai lovasság hat százada elvileg az úgynevezett „pápai hadiszálláson”, valójában azonban továbbra is Csanak környékén tartózkodott.⁸⁴ A zalai lovasezred ebben az időszakban – a Rába-vonalon szolgáló többi inszurgens alakulathoz hasonlóan – részben a legénység kiképzését és gyakorlatoztatását folytatta, részben pedig a folyó vonalát tartotta megszállva, s ott megfigyelési és határrendészeti feladatokat látott el.⁸⁵ Parancsnokuk, Foky ezredes augusztus 5-én szóban jelentette a nádornak, hogy az ellenség erősen dolgozik Győr megerődítésén, valamint beszámolt arról is, hogy a demarkációs vonal megszállására küldött 600 lovassal szemben 300 francia gyalogos vonult ki Győrből.⁸⁶

Az uralkodó augusztus 8-án utasította Heinrich Bellegarde cs. kir. lovassági tábornokot, hogy szemlélje meg a nemesi felkelőcsapatokat. Bellegarde tábornok az aznap megkezdett és négy napig tartó ellenőrzés során⁸⁷ augusztus 10-én délelőtt 9 órakor szemlét tartott Csanakon a zalai lovasezred felett, mely a Vág folyótól magukkal hozott nagyszámú betegeskedő ló, valamint a sok, szolgálatra vezényelt inszurgens miatt csak 207 fővel tudott kivonulni. Az egész ezred elvonult a tábornok előtt csapatonként, azután az egyik lovasosztály manővereket mutatott be, ezt azonban a többi osztály az idő rövidsége miatt nem tudta végrehajtani. A csapatok megtették, amit a számos,

⁸² Veress D. 1987. 238–240. o.

⁸³ R. Kiss 1909–1911. I. k. 252. o., II. k. 144. o.; Gálos 1931. 198. o.; Veress D. 1987. 241. o.

⁸⁴ HL Insz. ir. 1809. 8/5. A magyar nemesi felkelő csapatok hadrendje, Komárom, 1809. augusztus 7.; Gömöry 1899. 493. o.; R. Kiss 1909–1911. II. k. 144. o.; Gálos 1931. 209. o.

⁸⁵ R. Kiss 1909–1911. I. k. 260. o.

⁸⁶ Domanovszky 1935. 614–615. o.

⁸⁷ Veress D. 1987. 257–258. o.

betegség vagy szabadságolás miatt távollévő tiszt és altiszt hiányában meg tudtak tenni, a tábornok pedig megdicsérte őket a lovaglás és a manőverezés során tapasztalt előmenetelükért. A mindezeket a nádornak jelentő Mecséry altábornagy megjegyezte még, hogy az őrnagyi osztály lovai voltak a legjobb, az alezredesi osztály lovai közepeszerű, az ezredesi osztályé pedig a legrosszabb állapotban.⁸⁸ Négy nappal később, augusztus 14-én a nemesi felkelés főparancsnoka, József nádor is megszemlélte Csanakon a zalai felkelő lovasságot. A nádor az alezredesi és őrnagyi osztály lovaglását elég jónak találta. Felvonulásukat sem látta rossznak, sőt, az őrnagyi osztály gyakorlatozását egészen jónak minősítette.⁸⁹

Miközben a júliusban megkezdődött béketárgyalások augusztusban is folytatódtak, a császári-királyi politikai és katonai vezetés a hónap második felében újra a háború folytatására készülődött. Az uralkodó a magyar nemesi felkelés hatékonyabb alkalmazása érdekében egyesítette a cs. kir. hadsereget és az inszurgenseket: több felkelőandárt a sorhadsereg hadtesteibe osztott be, a zömében inszurgensekből, József nádor parancsnoksága alatt megalakított II. tartalék hadtestet pedig sorhadbeli lovasezredekkel és gyalogoszászlóaljakkal egészítette ki.⁹⁰ Az augusztus 25-én változatlanul Csanak környékén állomásozó zalai lovasezred hat svadronját ekkor Heinrich von Reuss cs. kir. tábornagy V. hadtestének Emanuel Schusteck altábornagy vezette hadosztályába osztották be, az Andrassy-dandár másik alakulatával, a somogyi felkelő lovassággal együtt.⁹¹

Mivel az osztrák kormányzat a franciák súlyos békefeltételei miatt egyelőre nem volt hajlandó békét kötni, augusztus végén, szeptember elején fokozódott a hadműveletek kiújulásának veszélye. Szeptember első hetében a császári-királyi haderő Rába mentén lévő első védelmi vonalába vezényelték az V. hadtesttől az Andrassy-lovasdandárt.⁹² A zalai lovasezred hat százada szeptember 7-én a Győrtől keletre lévő Bönybe és annak környékére vonult (a másnapi elhelyezési kimutatás már ott vette őket számba),⁹³ míg az ezredtörzs szeptember 8-án még attól délnyugatra, Nagybarát településen volt.⁹⁴ Öt nappal később, szeptember 13-án Győrtől kissé távolabbra, Mezőörsre vonták vissza a zalai lovasság egy részét (az ezredtörzset és vele az ezredesi osztályt), míg a többiek (köztük a vasi század) Bönyben maradtak, s a továbbiakban idejük legnagyobb részét kiképzéssel és gyakorlatozással töltötték az október 14-én történt békekötésig.⁹⁵

⁸⁸ MNL OL N 25. Militär-Kanzlei, 1809. Fasc. 6. Rotulus 20. Mecséry altábornagy jelentése József nádorhoz, Szentmárton, 1809. augusztus 10.

⁸⁹ *Domanovszky* 1935. 627. o.

⁹⁰ *Veress D.* 1987. 261–262. o.

⁹¹ *R. Kiss* 1909–1911. I. k. 260. o., II. k. 144. o.; *Gálos* 1931. 218., 220. o.; *Veress D.* 1987. 266. o.

⁹² *Veress D.* 1987. 264–266. o.

⁹³ *Angyal* 1893. 221. o. (Kisfaludy Sándor levele Szegedy Rózához, Kisbér, 1809. szeptember 7.); *Gálos* 1931. 224. o.; *Veress D.* 1987. 266. o.

⁹⁴ MNL ZML Áll. Dep. ir. 1809. 34. d. 771. sz. Foky Zsigmond ezredes levele Zala vármegyéhez, Nagybarát, 1809. szeptember 8.

⁹⁵ *Gálos* 1931. 266. o.; MNL ZML Áll. Dep. ir. 1809. 34. d. 778. sz. Foky ezredes levele Zala vármegyéhez, Mezőörs, 1809. szeptember 19., uo. 837. sz. Foky ezredes levele Zala vármegyéhez,

Foky Zsigmond ezredes és Festetics László alezredes szeptember 22-én a nádor kisbéri főhadiszállására utaztak, s ott a Győrben székelő Louis-Marie de Narbonne-Lara tábornokról, a franciák által megszállt Északnyugat-Dunántúl katonai kormányzójáról, illetve a francia csapatokról tettek jelentést a főhercegnek.⁹⁶ Október 13-án József nádor szemlélte meg Mezőörsön az Andrássy-lovasdandárt, és gyakorlatozásukat egészen jónak találta. Azt tapasztalta, hogy Andrássy János tábornok nagyon jól és világosan vezényelt, a zalai lovasezred sokkal jobb lett, a somogyi lovasság pedig kitűnő volt. Hadinaplója ugyanakkor a hiányosságokat is feljegyezte: úgy látta, a zalaiak nem tudnak semmit a csatározásról, felfejlődésüket, szétbontkozásukat pedig túlságosan szétesőnek ítélte.⁹⁷

Foky ezredes szeptember folyamán többször is összehívta az ezred haditörvényszékét, hogy példát statuáljon és az alakulatánál előforduló szökéseknek, valamint az egyre inkább elharapódzó lopásoknak elejét vegye. A Skerlecz József őrnagy elnökletével és Bessenyei Lajos másodkapitány, hadbíró közreműködésével összeült haditörvényszék szeptember 13-án, Bönyön az ezredesi osztály első századának közvitéze, Vörös Péter, szeptember 25-én, Mezőörsön pedig az alezredesi osztály második századából való közvitéz, Nemes György ügyében ítélezett. Miután mindkettejükön bebizonyosodott, hogy meglopták inszurgens-bajtársaikat (amit Vörös Péter még azzal is tetézt, hogy a győri csata reggelén, június 14-én megszökött ezredétől, és ahhoz csak később tért vissza), mindkettejüket halálra ítélték, a nádor azonban megkegyelmezett nekik, és három hónapi tömlöcbüntetéssel sújtotta őket. Ítéletüket november 3-án hirdették ki Mezőörsön, majd az ezredparancsnok – társaik elrettentéséül – Zalaegerszegre kísérte őket, hogy a vármegye tömlöcében töltsék le büntetésüket.⁹⁸

*A zalai lovasezred tevékenysége a békekötéstől a felosztatásig
(1809. október 14. – 1810. január 17.)*

A magyar nemesi felkelőcsapatok az október 14-ei schönbrunni békekötést követően – még mielőtt október végén megkezdődött volna a francia itáliai hadsereg Magyarországról való kivonása – azonnal kérték hazatérésüket, a császári-királyi hadvezetés azonban ezt egyelőre nem engedélyezte, arra hivatkozva, hogy a francia haderő

Mezőörs, 1809. szeptember 28., uo. 872. sz. Foky ezredes levele Zala vármegyéhez, Mezőörs, 1809. október 3.; MNL VaML kgy. ir. 1809:587. Kisfaludy Gábor százados és Skerlecz József őrnagy levele Vas vármegye Állandó Deputációjához, Böny, 1809. október 1. (Kisfaludy tévesen „Kisasszony havának 1-ső” napjára keltezte a levelet, melyet Skerlecz őrnagy „1-ső 8-ber”-re keltezve egészített ki néhány sorral.); *Domanovszky* 1935. 752. o.

⁹⁶ *Domanovszky* 1935. 703. o.

⁹⁷ *Domanovszky* 1935. 752. o. A források félreértése lehet, hogy a zalai lovasezredet „az október 10-ei szemlén kitűnőnek találták”. Vö. *R. Kiss* 1909–1911. II. k. 144. o.

⁹⁸ MNL ZML Áll. Dep. ir. 1809. 36. d. 1030. sz. Foky ezredes levele Zala vármegyéhez, Mezőörs, 1809. november 6. (Mellékelve a haditörvényszéki ítéletek másolatai.)

majd csak november második felében hagyja el véglegesen az ország területét.⁹⁹ Foky Zsigmond ezredes Mezőörsön, október 19-én kelt levelében arra kérte Zala vármegye Állandó Deputációját, hirdessék ki megyéjükben, hogy a szabadságra hazaengedett inszurgensek haladéktalanul térjenek vissza ezredükhöz, mert az egész nemesi felkelőeregnek Pápára kell összegyülekezni, ahol az uralkodó személyesen kívánja őket megszemlélni.¹⁰⁰ A deputáció október 26-ai ülésén ugyan eleget tettek Foky ezredes kérésének,¹⁰¹ a pápai koncentráció azonban elmaradt, mert a szemlét későbbre és más helyszínre halasztották.

Mivel a közeli leszerelés reményében csalódott inszurgensek közül egyre többen tértek haza engedély nélkül, főparancsnokuk, József nádor – hogy elejét vegye a további szökéseknek illetve a nemesi felkelő hadak esetleges széthullásának – október 28-án kérte az uralkodót, engedélyezze a felkelőcsapatok leszerelését. A császár azonban továbbra is ragaszkodott az inszurgensek együtt tartásához, ezért elrendelte, hogy november elsejétől ők is kincstári ellátmányt kapjanak.¹⁰²

Kisfaludy Sándor őrnagy, nádori szárnysegéd november 1-jén úgy értesült József főherceg kisbéri főhadiszállásán, hogy a nemesi felkelők a legújabb rendelet szerint új szállásokra mennek és november 20-áig együtt maradnak, „a Szala vármegyeiek alkalmasint Veszprémben fognak kvártélyozni”.¹⁰³ A nemesi felkelőcsapatok november 3-ai elhelyezési kimutatása szerint a zalai lovasezred ezredtörzse elvileg valóban Veszprémben, hat százada pedig ugyanott, valamint Márkón, Bándon, Herenden, Jákón, Városlődön, Szentkirályszabadján, Vörösberényben, Kádártán és Rátóton volt elhelyezve,¹⁰⁴ ennek azonban némileg ellentmond, hogy parancsnokuk, Foky ezredes november 6-án még Mezőörsön keltezte levelét (holott az ezredtörzsnek ekkor már Várpalotán kellett volna lennie).¹⁰⁵

Időközben József nádor november 3-án Székesfehérvárra tette át főhadiszállását, ugyanis itt szándékozták megtartani az inszurrekció befejezését szolgáló hadiszemlét. November 7. és 16. között Székesfehérvár körül összpontosították a nemesi felkelőcsapatok egy részét, elsősorban a Mecserly-lovashadosztály ezredeit, valamint ide vezényeltek több gyalogoszázalóaljat is, november 13-ától 16-áig pedig felkészültek az inszurrekciót lezáró katonai díszszemlére.¹⁰⁶ A zalai lovasezred – melyet eredetileg kifejejtettek az összpontosítás menettervéből¹⁰⁷ – a november 5-ei elhelyezési kimu-

⁹⁹ *Veress D.* 1987. 273., 277. o.

¹⁰⁰ MNL ZML Áll. Dep. ir. 1809. 35. d. 936. sz.

¹⁰¹ MNL ZML Áll. Dep. jkv. 1809. október 26. 936. sz. (834. o.)

¹⁰² *R. Kiss* 1909–1911. I. k. 283–284. o. és *Veress D.* 1987. 277. o.

¹⁰³ *Angyal* 1893. 250. o. (Kisfaludy Sándor levele Szegedy Rózához, Kisbér, 1809. november 1.)

¹⁰⁴ HL Insz. ir. 1809. 11/1. A nemesi felkelő csapatok elhelyezési táblázata, 1809. november 3.

¹⁰⁵ MNL ZML Áll. Dep. ir. 36. d. 1030. sz. Foky Zsigmond ezredes levele Zala vármegyéhez, Mezőörs, 1809. november 6.

¹⁰⁶ *R. Kiss* 1909–1911. I. k. 285. o.; *Veress D.* 1987. 277., 279. o.; *Vizi* 2010. 193. o.; *Vizi* 2014. 208–209. o.

¹⁰⁷ *Domanovszky* 1935. 805. o.

tatás szerint már Várpalotán és környékén (Öskün, Ósiben, Peremartonban, Berhidán és Kiskovácsiban) állomásozott.¹⁰⁸ November 13-án is e településeken volt elszállásolva,¹⁰⁹ az aznap kiadott parancs értelmében azonban valamennyi századával Aba és Seregélyes térségébe kellett áttelepülnie.¹¹⁰

November 16-án I. Ferenc is Székesfehérvárra érkezett, és másnap kezdetét vette a nemesi felkelést lezáró díszszemle. November 17-én a várostól délkeletre, Börgönd-pusztán vonultak fel a tiszántúli és Tiszán inneni lovasezredek az uralkodó előtt, 18-án pedig a veszprémi gyalogoszászlóalj tartott harcszerű lögyakorlatot a császár jelenlétében. I. Ferenc a díszszemle harmadik napján, november 19-én, Székesfehérvártól keletre, a budai országút mellett szemlélte meg a Dunán inneni és dunántúli lovasezredek felvonulását. A zalai lovasezred inszurgensei ekkor az Andrássy János tábornok vezette első vonalban, a somogyi lovassággal együtt parádéztek az uralkodó előtt, aki elégedett volt a látottakkal.¹¹¹

Tekintettel arra, hogy még nem fejeződött be a francia hadak kivonulása az ország nyugati részéből, a székesfehérvári díszszemlén részt vevő felkelő lovasezredek és gyalogoszászlóaljok, valamint a Dunántúlon állomásozó más inszurgensalakulatok egyelőre hadi szálláshelyükre tértek vissza, illetve továbbra is laktáborukban maradtak. Miután a francia itáliai hadsereg zöme – Kőszeg kivételével – november 20-ára elhagyta az ország területét, elsőként a Székesfehérvár melletti Börgönd-pusztán táborozó Tisza melléki lovasezredekot indították haza, majd a francia csapatok Kőszegről való, november 30-án történt végleges távozását követően, december 6-ától a többi, még fegyverben álló nemesi felkelőalakulat is megindulhatott hazafelé.¹¹²

A zalai lovasezred a számára is jól sikerült székesfehérvári díszszemle után Várpalotára, illetve annak környékére – többek között Ósibe – vonult vissza. Ott is maradt még több mint öt hétig, s az utolsóként elvonuló inszurgensalakulatok között, 1809 decemberének végén tért csak haza.¹¹³ Foky Zsigmond ezredes Várpalotáról december 12-én kísértette Zalaegerszegré, a vármegyeháza tömlöcébe a zalai lovasság három emberét, akiket november folyamán ítelt el az alakulat haditörvényszéke. Bajtsi Ferenc, az alezredesi osztály első századának közvitéze azért kapott november 25-én egyévi, böjtöléssel súlyosbított fogságot (amit az ezredparancsnok december 9-én fél évre mérsékelte), valamint az okozott kár megtérítése fejében 834 forint pénzbüntetést,

¹⁰⁸ HL Insz. ir. 1809. 11/1. A Mecsery-hadosztály lovasezredeinek elhelyezési táblázata, Kisbér, 1809. november 5. és *Gálos* 1931. 247. o.

¹⁰⁹ MNL ZML kgy. ir. 1809. december 18. 31. sz. Melléklet: A zalai lovasezred haditörvényszékének ítélete, Palota, 1809. november 13.

¹¹⁰ HL Insz. ir. 11/1. A Mecsery-lovashadosztály összpontosítása, Székesfehérvár, 1809. november 13.; vö. *Vizi* 2010. 193. o. és *Vizi* 2014. 209. o.

¹¹¹ *Domanovszky* 1935. 841–842. o.; *R. Kiss* 1909–1911. I. k. 285. o.; *Gálos* 1931. 249. o.; *Veress D.* 1987. 279–280. o.; *Vizi* 2010. 194. o.; *Vizi* 2014. 209–210. o.

¹¹² *R. Kiss* 1909–1911. I. k. 285–286. o. és *Veress D.* 1987. 280–281. o.

¹¹³ MNL ZML kgy. ir. 1810. január 8. 6. sz. Mecsery Dániel altábornagy levele Zala vármegyéhez, Veszprém, 1809. december 25.

mert a győri csata napján, június 14-én a kismegyeri táborból alakulatát elhagyva távozott, s magával vitte a Hertelendy Károly kapitány által az előző napon gondjára bízott két lovat és kordét (rajta a százados minden holmijával), melyeket azután elkótyavetyélt. Az ezredesi osztály második századának közlegényét, Pálffy Jánost – mint visszaesőt – másodszeri szökéséért november 13-án négyhónapi fogságra ítélték, valamint minden további tisztségviseléstől eltiltották, az ezredesi osztály második századában szolgáló közvitét, Deli Bálintot pedig október 28-án, Rétalapról történt szökéséért büntették november 27-én kéthavi, böjttel súlyosbított fogsággal.¹¹⁴

Festetics László gróf, alezredes Várpalotán, december 14-én kelt levelében – Pestre utazott ezredparancsnokának távollétében – felszólította Zala vármegyét, hogy a szabadságra hazaengedett lovas felkelőket december 26-án estére rendeljék be Sümegre, mert a lovasezred akkor már ott, nem pedig Várpalotán fog tartózkodni.¹¹⁵ A megye december 18-ai kisgyűlése visszaírt Festeticsnek, hogy mielőtt kérését teljesítenék, adjon felvilágosítást, vajon az egész ezred, vagy annak csupán két osztálya érkezik-e 26-án Sümegre, mert ez nem derült ki a leveléből.¹¹⁶ Festetics gróf helyett december 23-án – az időközben ezredéhez visszatért – Foky ezredes válaszolt Zala vármegyének: mivel még nem kaptak indulási parancsot, 26-án biztosan nem fognak Sümegre érkezni, ezért egy összekötő tisztet küld előre Sümegre, hogy amikor majd szükséges lesz, megtegye a kelendő lépéseket az ezred elszállásolása és élmezése érdekében. Ennek közlése mellett arra kérte Zala vármegyét, hogy az eredetileg Sümegre, december 26-ára összehívni tervezett szabadságos inszurgenseket tíz nappal későbbre, Zalaegerszegre rendeljék be, ahol majd eligazítást kapnak a további teendőkről.¹¹⁷ A megye Állandó Deputációjának december 28-ai ülése az ezredes kérésének eleget téve elrendelte, hogy a szabadságon lévő zalai inszurgensek 1810. január 4-én este – haditörvényszéki büntetés terhe mellett – lovukkal és fegyvereikkel együtt jelenjenek meg Zalaegerszegen. Ugyanide kellett bevonulnia annak a húsz zalai lovas felkelőnek is, akik nem győzték kivárni a hazatérést, és december 21-én lovukkal együtt megszöktek az őrnagyai osztály Ősiben állomásozó második századától.¹¹⁸ (Korábban, december elsején az alezredesi osztály első századától távozott engedély nélkül egy tizedes és egy közvitéz, december 4-én pedig az ezredesi osztály második századának egyik közvitéze szökött haza.)¹¹⁹

Mecséry Dániel altábornagy, a lovashadosztály parancsnoka Veszprémben, december 22-én kelt levelében értesítette Zala vármegyét, hogy az uralkodó elbocsátotta a táborból és hazaindítani rendelte e megye nemesi felkelőit is. „Az indulás úgy fog intéz-

¹¹⁴ MNL ZML kgy. ir. 1809. december 18. 31. sz. Foky ezredes levele Zala vármegyéhez, Palota, 1809. december 12. (Mellékelve a haditörvényszéki ítéletek.)

¹¹⁵ MNL ZML kgy. ir. 1809. december 18. 26. sz.

¹¹⁶ MNL ZML kgy. jkv. 1809. december 18. 26. sz. (729. o.)

¹¹⁷ MNL ZML Áll. Dep. ir. 1809. 36. d. 1111. sz.

¹¹⁸ Uo. és MNL ZML Áll. Dep. jkv. 1809. december 28. 1111. sz. (960. o.)

¹¹⁹ MNL ZML Insz. ir. 1809. 37. d. 504. sz. A lovasezredtől megszökött inszurgensek névjegyzéke, Zalaegerszeg, 1810. január 17.

tetni – írta az altábornagy –, hogy a tekintetes nemes vármegyének lovassága Palotárul Devecsernek s Türijének, a gyalogsága pedig a postaúton Tapolcának vegye útját”, s kérte a vármegyét, intézkedjenek róla, hogy ezeken az állomáshelyeken olyan emberek várják majd az inszurgenseket, akik gondoskodni tudnak a további élelmezésükről és szállításukról. Ami a zalai felkelőcsapatok végső revíziójának időpontját illeti, annak meghatározását Mecséry a felülvizsgálatra kinevezendő tábornokra bízta, mert az alkalmatlan téli időjárás és utak miatt egyelőre nem tudta azt eldönteni.¹²⁰ Mecséry három nappal későbbi levelében kérte Zala vármegyét, hogy az inszurrekció feloszlására vonatkozó, nádor által kiadott rendszabályok végrehajtása érdekében mielőbb tartsanak közgyűlést, s annak tervezett időpontjáról őt is értesítsék. Az altábornagy egyúttal arról is tudósítást küldött, hogy „a tekintetes nemes vármegyebeli lovasság Palotárul ezen holnapnak 28-ik napján indulván, 31-dikben Türijére, a gyalogság pedig ugyan 28-ikban indulván, 29-ikben Tapolcára megérkezik”.¹²¹

Amikor Foky ezredes december 26-án megkapta az indulási parancsot, arról, illetve ezredének visszatéréséről a következőket írta Zala vármegyének: „Beérkezvén ezen pillantatba [így!] felsőbb helyekről Palotárul való elmasérozásunk [parancsa], [...] hivatalosan tudósítom a tekintetes nemes vármegyét, hogy én ezeredemmel december holnapnak 28-ik napján megindulni innénd Palotárul Rátótra, Rátótrul Városlődre, Városlődrül Devecserre, és Devecserül december holnapnak 31-ik napjára Türijére a stációkat [állomásokat] teendeni, ott pedig, míglen végső elbocsátásunk felsőbb helyekről el nem érkezend, ezeredemmel megállapodni fogok. Mivel pedig az egész ezered Türijén meg nem férne, ezt az szomszéd helységekre századonként felosztani szükséges lenne, arra való nézvést kérem a tekintetes nemes vármegyét teljes bizodalommal, hogy nemcsak az ezerednek századonként való helyheztetése, hanem annak provisója [ellátása] eránt is a szükséges rendeléseket előre megtenni, az szabadságosoknak pedig ezen levelemnek vételével currens [körlevél] által tudtokra adni ne terhelhetnék, hogy ők jövő januarius holnapnak 4-ik napjára Türijén, ahol a staab [ezredtörzs] leend, a kiszabott törvényes büntetésnek terhe alatt okvetetlen megjelenjenek.”¹²²

Az Állandó Deputáció december 28-ai ülése, hírül véve a megye nemesi felkelőinek rövidesen várható hazaérkezését, arról rendelkezett, hogy a lovas és gyalogos inszurgenseket Sümeg és Tapolca vidéke helyett Nagykanizsa, illetve Zalaegerszeg környékén helyezték el. A lovasezred ezredtörzsét és egyik századát Nagykanizsán, a másodikat Récsén, a harmadikat Sormáson, a negyediket Szepetneken, az ötödiket Homokkomáromban és Magyarszentmiklóson, a hatodikat pedig Langvízen (ma Hoszszúvölgy), Obornakon és Korpaváron tervezték elhelyezni, míg a gyalogoszászlóalj

¹²⁰ MNL ZML kgy. ir. 1810. január 8. 4. sz.

¹²¹ Uo. 6. sz.

¹²² Uo. 5. sz.

egyres századainak elhelyezéséhez a megyeszékhely környékén fekvő falvakat szándékozták igénybe venni.¹²³ Mivel a megyébe való visszatéréssel és az elhelyezéssel kapcsolatban nem történt további levélváltás, valószínűleg minden a legutolsó tervek szerint zajlott le. Miután József nádor december végén az inszurrekció mielőbbi revíziójára és elosztatására utasította a nemesi felkelés tábornokait, Mecséry altábornagy január 1-jén, Veszprémben kelt levelében értesítette Zala vármegyét, hogy a zalai lovas és gyalogos nemesi felkelőcsapatok revíziójának és elosztatásának időpontját január 8-ára tűzte ki, kérve egyúttal, hogy az erre a napra Zalaegerszegre érkező tábornokkal, Andrássy Jánossal együttműködve hajtsák végre a nádor által kiadott rendszabásokban foglalt feladatokat.¹²⁴

1809 decemberének végén 914 emberrel és 837 lóval tért vissza megyéjébe a zalai lovasezred, míg az alakulat hatodik, vasi századának létszáma 1810 januárjában 160 fő (és 19 távollévő) volt.¹²⁵ Zala vármegye 1810. január 8-án – Sümeghy József első alispán elnökletével, Andrássy János tábornok, Foky Zsigmond ezredes, báró Ghillány János ezredes, valamint a nádor volt szárnysegédje, Kisfaludy Sándor őrnagy jelenlétében – tartott közgyűlésének kezdetén felolvasták a nemesi felkelés hazabocsátásáról és elosztatásáról 1809. november 24-én kiadott királyi leiratot, valamint a nádor december 18-ai levelét az elosztatással kapcsolatos rendszabásokról és ugyanazon napi ünnepélyes főparancsnoki búcsúlevelét, továbbá Mecséry altábornagy és Foky ezredes fent ismertetett, ekkorra már okafogyottá vált leveleit.¹²⁶ Ezek után az első alispán megköszönte az inszurrekció jelenlévő parancsnokainak „azon nagy érdemeiket, hogy a megyebéli hazafiakat mind a táborban vitéz vezérlések által kormányozni, mind pedig már most honjokban visszavezetni méltóztattak”, majd felolvasták az elosztatásról szóló nyomtatott nádori utasítást, és az elosztatással kapcsolatos teendők intézésével az Állandó Deputációt bízták meg.¹²⁷

A visszatért zalai lovas és gyalogos inszurgensek utolsó ünnepélyes szemléjére, fogadására, illetve megyéjüknek való átadására a közgyűlés második napján, január 9-én került sor Zalaegerszegen. (A Vas megyei svadron december végén vagy január elején vált le a zalai lovasezredtől.¹²⁸ Annak inszurgensei január 8-án, Szombathelyen vettek részt a vasi nemesi felkelők hasonló ünnepején, leszerelésük pedig január 16-án tör-

¹²³ MNL ZML Áll. Dep. jkv. 1809. december 28. 1109. sz. (959. o.)

¹²⁴ MNL ZML kgy. ir. 1810. január 8. 7. sz.

¹²⁵ MNL ZML Insz. ir. 37. d. 513. sz. Táblázat a zalai lovasezred revíziójáról, Nagykanizsa, 1810. február 2. és MNL VaML Insz. ir. 10. cs. Lista revisionis. Kisfaludy Gábor századának névjegyzéke, 1810. január.

¹²⁶ MNL ZML kgy. jkv. 1810. január 8. 1–7. sz. (1–8. o.) Az uralkodó és a nádor említett leiratait illetve búcsúleveleit közli: *R. Kiss* 1909–1911. I. k. 286–291. o.

¹²⁷ MNL ZML kgy. jkv. 1810. január 8. 7–7/4. sz. (8–27. o.)

¹²⁸ Az őrnagyí osztály első, vasi századához december végén tértek vissza az onnan (június végén) a zalai századokhoz áthelyezett tisztek. MNL ZML Insz. ir. 1809. 16. d. 254. sz. „Szala vármegyei lovasezred Obristlieutenant 1-ső század doceálás”.

tént meg a vasi megyeszékhelyen.¹²⁹⁾ Miután Andrásy tábornok, a nemesi felkelők volt dandárparancsnoka a zalai közgyűlésen „mind a két sereget zászlójok alatt egy tagban kiállva bémutatta, és vitézkedések által szerzett érdemeiknek s mostani elosztásának tárgyához alkalmaztatott beszédje után a deputatiónak általadta”, felolvasták a nádor levelét, „mely által a vitéz seregekkel való megalégedését érdemeiknek előre számlálásával” fejezte ki, majd az első alispán köszöntő beszéddel fogadta vissza a zalai inszurgenseket, a felkelőcsapatok zászlóit pedig a vármegyeházán helyezték el.

Zala vármegye gyalogoszászlóaljának tényleges elosztására, illetve a gyalogos felkelők leszerelésére január 11-én, míg a lovasezred felosztására és a lovas inszurgensek leszerelésre január 17-én került sor. Ezeken a napokon a felkelők megjelentek az e célra felállított bizottság előtt, ahol lajstromba vették őket, majd a lovasok megváltak a vármegyétől kapott vagy mások költségén beszerzett lovaiktól és nyergeiktől, lószerszámaiktól, leadták a fegyvereiket, végül ötnapi zsold kifizetésével elbocsátották őket.¹³⁰

Mecséry Dániel altábornagy, az inszurrekció dunántúli kerületi parancsnoka, aki 12 év alatt négyszer vett részt nemesi felkelésben, Zala vármegyéhez intézett, 1809. december 26-án kelt elköszönő levelében saját szemszögéből fogalmazta meg az inszurrekció szervezésének és harctéri alkalmazásának általános – a zalai lovasezred tekintetében is érvényes – tanulságait. Tapasztalata szerint valamennyi alkalommal későn hirdették ki és szervezték meg a nemesi felkelést; nem állt rendelkezésre kész ruházat, fegyverzet és felszerelés, ami ellehetetlenítette az inszurgensek és lovaik felkészítést, tanítását; a tisztok választásánál nem ügyeltek kellően arra, hogy azok képesek legyenek a felkelők oktatására és vezetésére; valamint kevés idő állt rendelkezésre az inszurgensek kiképzésére, a katonai szolgálat alapjainak elsajátítására. Noha Mecséry a táborba induláskor úgy látta, hogy a csatatérre felkészületlenül, gyakorlatlanul, rendkívül hiányos ruházattal érkezett felkelősereg alkalmatlan lesz a haza védelmére, utólag mégis kötelességének tartotta elismerni, hogy a fenti nehézségek ellenére „a fegyverben álló nemesség, minden háborúi esetekben, magát bátran, vitézül és állandóul viselte”. Az altábornagy levelének végén kitért arra is, hogy ha az inszurgensek már a harcok előtt úgy elsajátíthaták volna a fegyverforgatást és begyakorolhatták volna a hadmozdulatokat, mint ahogy annak későbbi szolgálatuk során, a fegyverszünet idején az uralkodó előtt tanújelét adták, akkor harctéri tevékenységük is „a hazának virágzó hasznára, a nemzetnek pedig örökre fennmaradó dűcsőségére szolgált volna”.¹³¹

¹²⁹ Balogh 1885. 125–129. o. (Más feldolgozás szerint 1810. január 6-án történt a vasi század leszerelése, ez az időpont azonban több szempontból is túl korainak tűnik. Vö. Nagy – Ódor 1982. 68. o.)

¹³⁰ MNL ZML kgy. ir. 1810. január 8. 52/1. sz. „Zala vármegyei felkelő seregnek elosztásáról tett alázatos jelentése az evégre kiküldött deputatiónak”. A zalai lovasezred elbocsátáskor készített névjegyzéke (századonként, a rang és a lakóhely feltüntetésével): MNL ZML Insz. ir. 1809. 21. d. 379. sz.

¹³¹ MNL ZML kgy. ir. 1809. január 8. 52. sz. Mecséry Dániel altábornagy levele Zala vármegyéhez, Veszprém, 1809. december 26.

Összegzés

1809 tavaszán egy gyalogzászlóaljat és egy lovasezredet szerveztek Zala vármegye nemesi felkelőiből. Miután Zalában kevesen voltak, akiket az 1808. évi 2. törvénycikk lovas felkelésre kötelezett, e megye – József nádor személyes kérésére – jóval a törvényes kötelezettségén túl, kisebb részben önkéntesekből, túlnyomórészt pedig a gyalogságtól áttett inszurgensekből állította fel lovasságát. Utóbbiak kiállításának, valamint a felkelők számára szükséges lovak beszerzésének költségeit a tehetősebb zalai birtokosok (leginkább Festetics György gróf) adományából és a vármegye nemesi felkelésének pénztárából fedezték. Létszámuk azonban még így is csak öt század szervezéséhez volt elegendő, ezért hatodikként Vas vármegye felkelő lovasságának egyik századát csatolták hozzájuk.

Zala nemesi felkelőinek első, sorozószemléjére március 8. és 28. között került sor a megye nagyobb településein, míg az inszurrekció tisztjeit a vármegye április 10-ei közgyűlésén választották meg. A zalai lovas felkelők tisztjei között alig akadt katonaviselt ember, és tapasztaltabb inszurgensek is kevesen voltak közöttük, többségük a fiatalabb korosztályhoz tartozott. Ezredparancsnokuk a Vas megyei Foky Zsigmond báró, kilépett cs. kir. huszárcapitány lett, míg egyik képzett őrnagyukat, Kisfaludy Sándort május közepén szárnysegédnek vette maga mellé a nádor. A besorozott lovas inszurgenseket április 27-étől május 2-áig, egységeik alakulási helyén osztották be századaikhoz, a zalai lovasezred második szemléjére pedig már a táborba indulás idején, május 16–18. között kerülhetett sor.

Mivel a nemesi felkelők számára szükséges fegyverekről, egyenruhákról és más felszerelésekről az egyes törvényhatóságoknak kellett gondoskodniuk, s ezek Zalában (az inszurrekció zalaegerszegi raktárában és magánszemélyeknél) is csak csekély számban álltak rendelkezésre, beszerzésük érdekében Zala vármegye közgyűlése, főként pedig az inszurrekció szervezéséért felelős Állandó Deputációja mintegy fél éven át, márciustól októberig levelezett a nemesi felkelés főparancsnokával és a különböző katonai ellátó bizottságokkal. A katonai raktárak azonban inkább a reguláris haderő számára igyekeztek átadni vagy tartalékolni készleteiket, ezért a zalai felkelő lovasság fegyverekkel, egyenruhával és felszereléssel való ellátása – a nádor többszöri utasítása ellenére – rendkívül vontatottan haladt, s a hiányok pótlása hónapokig elhúzódva, egészen késő őszig tartott. A zalai lovasezred felszerelési igényeit végül jelentős részben a katonai ellátó bizottságoktól vásárolt nyersanyagok felhasználásával, a megye mesterembereit munkára fogva sikerült kielégíteni.¹³²

A Mecséry altábornagy parancsnoksága alatt álló dunántúli kerületi hadosztály Andrassy vezérőrnagy vezette lovasdandárjába beosztott zalai lovasezred a táborba vonulását követően, 1809. május 16–17-étől június 9-éig a nemesi felkelők Marcal

¹³² Lásd erről részletesen a tanulmány első részét: *Molnár* 2021.

folyó vonalán kialakított védelmi vonalán teljesített szolgálatot, Marcaltó és Vinár között. Fő feladata a Marcal vonalának szemmel tartása, valamint a folyómenti őr- és felderítőszolgálat ellátása volt, ideje egy részét pedig a fegyverforgatás és a hadmozdulatok gyakorlásával töltötte. Az ezred egyes osztályai illetve századai június 9-én Vatnál, 10-én Mersénél, 11-én Tétnél, 12-én pedig Takácsinál (utóbbi helyszínen az ellenség ágyútüzébe kerülve) estek át a tűzkeresztségen, amikor váltakozó kimenetelű védelmi harcot vívtak a Marcalon átkelni próbáló francia elővédekkel. Egyéni hősiességüknek, bátorságuknak köszönhetően – felszerelésük, fegyverzetük és kiképzésük hiányosságainak ellenére – többnyire helytálltak e kisebb összeütközésekben, és visszaverték a támadókat. Június 13-ának délutánján és éjszakáján Győr alatt, a Tétre vezető országút mentén elhelyezkedő Mecséry-hadosztály kötelékében csaptak össze az előrenyomuló franciákkal. Miután órákig állták az ellenség ágyútüzét, a támadókat kétszer visszaverték, s ellentámadásukat csak a franciák kartácstüze állította meg.

A június 14-ei győri csatában a császári-királyi haderő Rábára támaszkodó jobbszárnyára, a Frimont-hadosztály lovasdandárjába osztották be a zalai lovasságot. Délelőtt egyes századaik részt vettek a lovasdandár francia támadással szembeni ellenlökésében (amit ismét a francia tüzérség fordított vissza), délután azonban sokáig tétlenségre voltak kárthatva, mert a csata döntően a centrumban, valamint a balszárnyon zajlott. Öt óra felé az egész ezredet harcba vetették Szabadhegy felé, a centrumon áttörő franciák ellen. Az előrenyomuló túlerejű ellenség ekkor kettészakította a zalai lovasságot, leválasztva róluk az őrnagy osztály egyes részeit, akiket azután kisebb részben foglyul ejtettek, nagyjából pedig szétszórta, menekülésre kényszerítettek. Amikor a centrum összeomlását és a döntően lovas inszurgensek alkotta, oldalba támadott balszárny megfutamodását követően elrendelték az általános visszavonulást, a jobbszárnyról visszahúzódó zalai lovasság zöme, főként ezredesi és alezredesi osztálya a Komárom irányába visszavonuló cs. kir. haderő utóvédjét képezte. Miközben a visszavonulást fedezve, a hátrálókat biztosítva többször megálltak és felvették a harcot az előrenyomuló franciákkal, több ágyút és hadfelszerelést szállító szekeret is megmentettek.

A június 13-ai összecsapás, a 14-ei csata, valamint az azt követő visszavonulás és utóvédharcok során – Kisfaludy Sándor adatai szerint – mintegy negyven fő tűnt ki a zalai lovasezredből helytállásával, vitézségével, egyéni hősiességével. Személyi veszteségeikről hiányos és ellentmondásos adatok maradtak fenn, s azokat összesítve június 18-án (a vasi századot is számba véve) 231, július 8-án 114, 1810 januárjában pedig 130 főre tették (utóbbi alkalmakkor a vasi század nélkül). A különböző forrásokban 16 név szerint ismert, harcok során elesett zalai hősi halott szerepelt, a sebesültek száma bizonytalan, de legalább 16 fő volt, míg a fogságba esettek számát előbb 31, végül 13 főben állapították meg. A csata során eltűnt, elszéledt vagy hazaszökött zalai lovas inszurgensek létszámát június 18-án 184, július 8-án viszont már csak 114 főre tették, s túlnyomó többségük előbb-utóbb – önként vagy kényszer hatására – visszatért ezredéhez.

Az általános visszavonulás során, június 15–16-án a zalai lovasezred is átkelt a Dunán, s a folyó északi partján elterülő komáromi sánctáborba vonult. Másnap részt vettek abban az ellentámadásban, amely az Ácsra benyomult franciákat a falu nyugati felébe szorította vissza. Ezt követően a Győr felmentésére induló csapatok közé osztották be őket, és a Csallóközön át indított hadművelet során, a június 21-éről 22-ére virradó éjszakán két horvát határőr zászlóaljjal együtt félrevezető támadást indítottak a Dunán átkelve, Böstől nyugatra. Július 6-a körül már ismét Komáromnál táboroztak, majd rövid időre a Vág folyó védelmére rendelték őket. A zalai lovasezred részei július 12–13-án Érsekújvárról kiindulva, Nagyszombat, illetve Pozsony irányába végeztek felderítést, s Nagyszombatig előretörve, foglyokkal tértek vissza.

Miután a znaimi fegyverszünet jóváhagyását követően a francia kézen maradt Győr körülzárására rendelték a nemesi felkelőket, a zalai lovasezred július 22-étől szeptember elejéig Győrtől délre, Csanak környékén táborozott, s a Rába folyó vonalát megszállva, megfigyelési és határrendészeti feladatokat látott el. Szeptember második hetében Böny és Mezőörs térségébe helyezték át őket, ahol a továbbiakban idejük legnagyobb részét kiképzéssel és gyakorlatozással töltötték az október 14-én történt békekötésig.

November elejétől Veszprém térségében szállásolták el őket, november 5. és 13. között pedig Palotán és környékén állomásoztak, majd Székesfehérvár alá vonultak, ahol november 17–19-én zajlott le a nemesi felkelést lezáró katonai díszszemle. Amikor az uralkodó a harmadik napon megsemmisítette a dunántúli lovasezredek felvonulását, elégedett volt a zalai lovassággal is. Az ezred ezt követően Palota környékén maradt még több mint egy hónapig, s az utolsóként elbocsátott felkelőalakulatok között, 1809 decemberének végén vonult csak haza. A megyéjébe visszatért, átmenetileg Nagykanizsa környékén elszállásolt zalai lovasezred utolsó ünnepélyes szemléjére, fogadására 1810. január 9-én, míg az alakulat tényleges feloszlására és a lovas inszurgensek leszerelésére január 17-én került sor Zalaegerszegen.

Noha a nemesi felkelő lovasság 1809 májusában táborba indított alakulatai között a zalai ezred volt a legkevésbé ellátva fegyverekkel és egyenruhával, s szinte szolgálatának végéig komoly felszerelésbeli hiányosságokkal küszködött, harctéri és tábori alkalmazása során e nehézségek – valamint kiképzetlensége és gyakorlatlansága – ellenére igyekezett helytállni, ami a kisebb létszámú összecsapások, elő- és utóvédharcok során részben sikerült is. Bár a győri csatában a reguláris francia csapatok nagyobb erejű, frontális támadásának ők sem tudtak eredményesen ellenállni, inszurgenseik többsége viszonylag rendezetten vonult vissza, nem hozott szégyent ezredére, nem tartozott a fejvesztetten menekülő felkelők közé. Fegyelmezési problémák és szökési esetek néhány alkalommal náluk is előfordultak, ezeket azonban elszigetelték és szigorúan megbüntették, így nem váltak tömegessé, általánossá.

RÖVIDÍTÉSEK

HL	Hadtörténelmi Levéltár
Insz. ir.	Ungarische Insurrection. A magyar nemesi felkelés iratai, 1793–1815
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
N 25. Militár-Kanzlei	Regnicoláris Levéltár. Archivum palatinale. Archivum palatinale archiducis Josephi. Militár-Kanzlei, 1796–1836. Militár-Kanzlei des Palatin E. H. Joseph. (József főherceg nádor katonai irodájának iratai) III. 1808–1814–(1836)
N 25. 46. k. Az insurrekció hőseinek névjegyzéke	Militár-Kanzlei, Band 46. Geschichte der Regimenten und Bataillone der Insurrection des Adels von Ungarn samt Rangs-Listen und Standes Ausweisen 1809/10. Individuen der Insurrection des Adels von Ungarn (Az insurrekció hőseinek névjegyzéke fegyvertényeik leírásával)
N 25. 46. k. Lipszky ezredes jelentése	Militár-Kanzlei, Band 46. Geschichte der Regimenten und Bataillone der Insurrection des Adels von Ungarn samt Rangs-Listen und Standes Ausweisen 1809/10. Species facti (Lipszky János ezredes jelentése a nádorhoz), Buda, 1809. november 15. Másolat
N 25. 46. k. Zalai gyalogszázlalj ir.	Militár-Kanzlei, Band 46. Geschichte der Regimenten und Bataillone der Insurrection des Adels von Ungarn samt Rangs-Listen und Standes Ausweisen 1809/10. Geschichte des Zalader Infanterie Bataillons No. 8. (A zalai 8. gyalogszázlalj történetére vonatkozó iratok gyűjteménye)
N 25. 46. k. Zalai lovasezred ir.	Militár-Kanzlei, Band 46. Geschichte der Regimenten und Bataillone der Insurrection des Adels von Ungarn samt Rangs-Listen und Standes Ausweisen 1809/10. Geschichte des Zalader Cavallerie Regiments (A zalai lovasezred történetére vonatkozó iratok gyűjteménye)
P 313. Hertelendy Károly kézirata	Hertelendy család iratai. 3. csomó, 1. t. 19. század, év nélkül. Hertelendy Károly százados: Nemes felkelő ezredek az 1809. évi győri csatában. Kézirat
MNL VaML	Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára
Insz. ir.	Vas vármegye nemesi köz- és kisgyűléseinek iratai. Insurrekciós iratok, 1809–1810.
kgy. ir.	Vas vármegye nemesi köz- és kisgyűléseinek iratai. Közgyűlési iratok

MNL ZML	Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára
Áll. Dep. ir.	Zala vármegye nemesi köz- és kisgyűléseinek iratai. Insurrekciós iratok, 1809. 30–36. doboz
Áll. Dep. jkv.	Zala vármegye nemesi köz- és kisgyűléseinek iratai. Insurrekciós iratok, 1809. 28. doboz, 463. sz. Az 1809. évi nemesi felkelés Állandó (Permanens) Deputációjának jegyzőkönyve
Insz. ir.	Zala vármegye nemesi köz- és kisgyűléseinek iratai. Insurrekciós iratok, 1809–1810. 14–37. doboz
kgy. ir.	Zala vármegye nemesi köz- és kisgyűléseinek iratai. Közgyűlési iratok
kgy. jkv.	Zala vármegye nemesi köz- és kisgyűléseinek iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek

BIBLIOGRÁFIA

- Angyal* 1893. Kisfaludy Sándor minden munkái. Kiadja *Angyal Dávid*. Nyolczadik k. 4. kiad. Budapest, 1893.
- Balogh* 1885. *Balogh Gyula*: Az 1809. évi insurrectio és francia megszállás Vasmegyében. Szombathely, 1885.
- Bátorfi* 1878. Adatok Zala megye történetéhez. Szerk. *Bátorfi Lajos*. V. k. Nagykanizsa, 1878.
- Bodnár* 1897. *Bodnár István*: A győri csata 1809. június 14-én. *Hadtörténelmi Közlemények*, 10. (1897) 10. sz. 388–433., 484–536. o.
- Domanovszky* 1935. József nádor iratai. III. k. 1807–1809. Kiadta és magyarázatokkal kísérte *Domanovszky Sándor*. (József nádor élete és iratai 4.) Budapest, 1935.
- Domanovszky* 1944. *Domanovszky Sándor*: József nádor élete. 2. r. (József nádor élete és iratai 1.) Budapest, 1944.
- Gálos* 1931. Kisfaludy Sándor hátrahagyott munkái. Kiadta *Gálos Rezső*. Győr, 1931.
- Gömöry* 1889. *Gömöry Gusztáv*: Az 1809-ik évi magyar nemesi fölkelés. *Hadtörténelmi Közlemények*, 2. (1889) 79–100., 233–243., 484–501. o.
- Hertelendy* 1857. Nemes felkelő ezredek az 1809-ik évi győri csatában. Írta *H[ertelendy] K[ároly]* százados. Veszprémben, 1857.

- Horváth* 1812. *Horváth István*: A magyar rendes katonaságnak és felkelő nemes seregeknek néhány vitéz és ditső tettei az 1809-ik háborúban. Pest, 1812.
- Lázár* 2015. *Lázár Balázs*: A Magyar Királyság katonasága a Habsburg Birodalom hadseregében (1741–1815). In: Magyarország hadtörténete III. Magyarország a Habsburg Monarchiában, 1718–1919. Szerk. *Hermann Róbert*. Budapest, 2015. 41–114. o.
- Molnár* 2021. *Molnár András*: Zala vármegye nemesi felkelő lovasezrede 1809-ben I. Szervezés, személyi és anyagi ügyek. *Hadtörténelmi Közlemények*, 134. (2021) 4. sz. 843–874. o.
- Nagy – Ódor* 1982. *Nagy Imre – Ódor Imre*: Az 1809-es nemesi felkelés Vas megyében. Szombathely, 1982. (Kézirat Nagy Imre Gábor tulajdonában.)
- Nagy-L.* 2012. *Nagy-L. István*: Inszurgensek a harcmezőn: a karakói ütöközet. In: *Franciák Magyarországon, 1809.* Szerk. *Bana József – Katona Csaba*. II. k. Budapest–Győr, 2012. 199–217. o.
- Ódor* 2012. *Ódor Imre*: „Lóra nemes, fegyverre magyar!” Az inszurgensek próbatétele 1809-ben. In: *Franciák Magyarországon, 1809.* Szerk. *Bana József – Katona Csaba*. II. k. Budapest–Győr, 2012. 219–233. o.
- Pálmány* 2019. *Pálmány Béla*: A magyar rendi országgyűlések történeti almanachja, 1790–1812. I. k. Budapest, 2019.
- R. Kiss* 1909–1911. *R. Kiss István*: Az utolsó nemesi felkelés. I–II. k. Budapest, 1909–1911.
- Reisz* 2009. *Reisz Csaba*: Lipszky János jelentése a magyar nemesi felkelésnél történekről, 1809. *Levéltári Közlemények*, 80. (2009) 255–298. o.
- Szabó* 1928. *Szabó Dezső*: A herceg Festetics-család története. Budapest, 1928.
- Veress D.* 1987. *Veress D. Csaba*: Napóleon hadai Magyarországon. Budapest, 1987.
- Vizi* 2010. *Vizi László Tamás*: A nemesi felkelés utolsó katonai erőpróbája: a székesfehérvári hadiszemle. In: *Franciák Magyarországon, 1809.* Szerk. *Bana József – Katona Csaba*. I. k. Budapest–Győr, 2010. 189–206. o.

Vizi 2014.

*Vizi László Tamás: „Kövess példájokat vitéz eleidnek...”.
A magyar nemesi felkelés a francia háborúk időszakában,
különös tekintettel Székesfehérvár és Fejér vármegye
insurrekciós szerepére. Székesfehérvár, 2014.*

András Molnár

THE NOBLE INSURRECTION CAVALRY REGIMENT OF ZALA COUNTY IN 1809 II.
Field Service and Battlefield Application

(Abstract)

The second part of the research article which deals with the history of the noble insurrection cavalry regiment of Zala County, describes the regiment's field service and its application in battlefield from 16 May 1809 to 17 January 1810. The Zala cavalry regiment, assigned to the cavalry brigade of the Transdanubian District Division commanded by Major General Andrassy, after its march to the camp, from 16 May 1809, served on the defensive lines of the noble insurrection troops on the river Marcal. From 9 June, they fought a defensive battle with the French advance guards crossing the river Marcal with varying results, and on 13 June they clashed with them under Győr. At the Battle of Győr on 14 June, they were assigned to the right flank of the Imperial-Royal forces, the cavalry brigade of the so-called Frimont Division. In the morning, some of their companies participated in the counter-attack against the French assault, and towards five o'clock in the afternoon the whole regiment was engaged against the French troops breaking through the centre. The enemy then split the Zala cavalry in two, and parts of the major class were scattered and forced to flee. When a general retreat was ordered, the majority of the Zala cavalry regiment, its colonel and lieutenant colonel classes, formed the rear guard of the retreating Imperial-Royal forces. Although the Zala noble insurrection cavalry suffered from serious equipment shortcomings almost until the end of its service, they tried to hold their own in battle and in the field despite these difficulties – as well as its lack of training and experience – and partially succeeded in small-scale clashes, pre-emptive and rearguard actions. Although they were unable to resist the frontal attack of the French troops in the Battle of Győr, most of their insurgents retreated in an orderly manner, and they were not among the insurrection troops fleeing in desperation.

András Molnár

DAS ADELIGE INSURREKTIONS-KAVALLERIEREGIMENT
DES KOMITATS ZALA IM JAHR 1809. TEIL 2

Felddienst und Schlachtfeldeinsatz

(Resümee)

Der zweite Teil der Studie, der sich mit der Geschichte des adeligen Insurrektions-Kavallerieregiments des Komitats Zala beschäftigt, beschreibt den Felddienst des Verbandes und seinen Einsatz im Kampf vom 16. Mai 1809 bis zum 17. Januar 1810. Das Kavallerieregiment von Zala, das der Kavalleriebrigade der transdanubischen Bezirksdivision unter Generalmajor Andrassy unterstellt war, diente ab dem 16. Mai 1809 in der Verteidigungslinie der adligen

Aufständischen am Fluss Marcal. Ab dem 9. Juni lieferten sie sich eine Abwehrschlacht mit der französischen Vorhut, die den Fluss Marcal überquerte, mit wechselndem Erfolg, und am 13. Juni stießen sie bei Győr (Raab) auf sie. In der Schlacht von Győr am 14. Juni wurden sie der rechten Flanke der kaiserlich-königlichen Truppen, der Kavalleriebrigade der Division Frimont, zugeteilt. Am Vormittag beteiligten sich einige ihrer Kompanien an der Gegenoffensive zum französischen Angriff, und gegen fünf Uhr nachmittags war das gesamte Regiment gegen die Franzosen im Einsatz, die durch die Mitte durchbrachen. Der Feind spaltete daraufhin die Kavallerie von Zala in zwei Hälften, und Teile der Division des Majors wurden versprengt und mussten fliehen. Als der allgemeine Rückzug angeordnet wurde, bildete der größte Teil des Kavallerieregiments von Zala mit seinen Regiments- und Oberstleutnantsklassen die Nachhut der sich zurückziehenden kaiserlich-königlichen Armee. Obwohl die Insurrektions-Kavallerie von Zala fast bis zum Ende ihrer Dienstzeit unter schwerwiegenden Ausrüstungsmängeln litt, versuchte sie sich trotz dieser Schwierigkeiten und ihrer mangelnden Ausbildung und Erfahrung in der Schlacht und im Feld zu behaupten, was ihr in den Gefechten mit kleinerer Truppenbeteiligung, in den Vor- und Nachhutkämpfen auch teilweise gelang. Obwohl auch sie dem Frontalangriff der französischen Truppen in der Schlacht von Győr nicht erfolgreich standhalten konnten, zogen sich die meisten ihrer Insurgenten geordnet zurück und gehörten nicht zu den verzweifelt fliehenden Aufständischen.

András Molnár

LE RÉGIMENT DE CAVALERIE ISSU D'UNE LEVÉE FÉODALE
DU COMITAT DE ZALA EN 1809, 2ÈME PARTIE

Service de camp et actions militaires

(Résumé)

La deuxième partie de l'étude sur l'histoire du régiment de cavalerie issu d'une levée féodale du comitat de Zala présente le service de camp et les actions militaires du 16 mai 1809 au 17 janvier 1810. Après son entrée dans le campement, le régiment de cavalerie de Zala, affecté à la brigade de cavalerie de la division du district de la Transdanubie dirigée par le major-général Andrassy, a servi, à partir du 16 mai 1809, sur la ligne de défense mise en place le long de la rivière Marcal. Dès le 9 juin, ils ont livré une bataille défensive contre les avant-gardes françaises ayant traversé la Marcal avec des résultats variables avant de les affronter en amont de Győr le 13. Dans la bataille de Győr du 14 juin, ils ont été affectés à la brigade de cavalerie de la division Frimont, au flanc droit des forces impériales-royales. Le matin, certains de leurs escadrons ont participé à la riposte contre l'attaque française. Vers cinq heures de l'après-midi, tout le régiment était engagé contre les Français qui perçaient le centre. L'ennemi a alors divisé en deux la cavalerie de Zala, une partie de la division du major fut dispersée et forcée de fuir. Lorsque la retraite générale fut ordonnée, l'arrière-garde de l'armée impériale-royale en retraite fut assurée par le plus gros du régiment de cavalerie de Zala, notamment ses unités commandées par le colonel et le lieutenant-colonel. Même si la cavalerie de Zala issue de la levée féodale était mal équipée presque jusqu'à la fin de son service et qu'elle n'était pas suffisamment formée et expérimentée, elle a plutôt réussi à tenir bon malgré les difficultés dans les affrontements de moindre importance et les combats d'avant-garde et d'arrière-garde. Certes, ils n'ont pas pu résister à l'attaque frontale des troupes françaises lors de la bataille de Győr, mais la plupart des soldats se sont retirées de manière ordonnée, ce n'était pas une débandade.

Андраш Молнар

ДВОРЯНСКИЙ ПОВСТАНЧЕСКИЙ КАВАЛЕРИЙСКИЙ ПОЛК
ОБЛАСТИ КРЕПОСТИ ЗАЛА В 1809–ОМ ГОДУ, II.

Служба в лагере и фронтное применение

(Резюме)

Вторая часть исследования, посвященная истории дворянского повстанческого кавалерийского полка комитата крепости Зала, представляет лагерную службу подразделения и его фронтное применение с 16-ого мая 1809-ого года по 17-ое января 1810-ого года. Кавалерийский полк округа Зала, подчинённый кавалерийской бригаде задунайской окружной дивизии, возглавляемой генерал-майором Андраши, поступив в распоряжение лагеря с 16-ого мая 1809-ого года в полк обороны дворянских повстанцев, служил на линии установленной вдоль реки Марцаль. С 9-ого июня они вели оборонительный бой с переменным исходом с французской головной заставой, пересекающей реку Марцаль, а 13-ого столкнулись с ними под городом Дьёр. В битве при Дьёр 14-ого июня они были подчинены правому крылу императорско-королевской армии, Фримонтской дивизии кавалерийской бригады. Утром некоторые роты приняли участие в контратаке против французов, а к пяти часам дня уже весь полк бросили в бой против прорвавшихся через центр французов. Тогда противник разделил кавалерию Зала пополам, и отдельные части дивизионов были разбросаны вынуждая их к побегу. Когда был выдан приказ к общему отступлению, большая часть кавалерийского полка округа Зала, классы полков и подполков составляли арьерград отступающей императорско-королевской армии. Хотя кавалерия повстанцев округа Зала боролась с серьёзной нехваткой снаряжения почти до конца своей службы, однако при использовании их на фронтах и в лагере она пыталась справиться с этими трудностями, а также со своей некомпетентностью и неопытностью, участие кавалерии увенчались успехами в незначительных боях до и после защиты. Несмотря на то, что они не смогли успешно противостоять лобовой атаке французских войск в битве при Дьёр, большинство повстанцев организованно отступили назад, они не относились к повстанцам, бегущих сломя голову.